

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
 VERICA TRSTENJAK
 της 12ης Ιανουαρίου 2010¹

Περιεχόμενα

I — Εισαγωγή	I - 2125
II — Νομικό πλαίσιο	I - 2126
A — Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως	I - 2126
1. Πρωτογενές δίκαιο	I - 2126
2. Κανονισμός 44/2001	I - 2126
B — Εθνικό δίκαιο	I - 2128
III — Πραγματικά περιστατικά, κύρια δίκη και προδικαστικά ερωτήματα	I - 2129
IV — Ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία	I - 2133
V — Επιχειρήματα των διαδίκων	I - 2133
A — Παραδεκτό	I - 2133
B — Πρώτο προδικαστικό ερώτημα	I - 2134
1. Εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών (ερώτημα 1, α')	I - 2134
2. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 (ερώτημα 1, β')	I - 2136
3. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του κέντρου της δραστηριότητας (ερώτημα 1, γ')	I - 2138
Γ — Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα	I - 2139
VI — Εκτίμηση της γενικής εισαγγελεία	I - 2139

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η σλοβενική.

A — Εισαγωγή	I - 2139
B — Παραδεκτό	I - 2141
Γ — Πρώτο προδικαστικό ερώτημα	I - 2143
1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις επί της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας	I - 2143
α) Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας	I - 2143
β) Η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας ως σύμβαση παροχής υπηρεσιών	I - 2145
2. Εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών που εκτελούνται εντός πλειόνων κρατών μελών (ερώτημα 1, α)	I - 2146
3. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 (ερώτημα 1, β)	I - 2149
4. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση κατά την οποία δεν μπορεί να προσδιορισθεί ο τόπος της κύριας παροχής υπηρεσιών (ερώτημα 1, γ')	I - 2153
Δ — Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα	I - 2158
E — Πρόταση	I - 2159
VII — Πρόταση	I - 2159

I — Εισαγωγή

1. Μετά τις αποφάσεις *Color Drack*², *Falco*³ και *Rehder*⁴, η υπό κρίση υπόθεση παρέχει εκ νέου στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να ερμηνεύσει τους κανόνες περί ειδικών βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας που έχουν εφαρμογή επί υποθέσεων σχετικών με συμβάσεις. Συγκεκριμένα, η

υπόθεση αυτή εγείρει το ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις⁵ (στο εξής: κανονισμός 44/2001), σε περίπτωση κατά την οποία παρέχονται υπηρεσίες εντός πλειόνων κρατών μελών. Εφόσον οι υπηρεσίες παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι υπηρεσίες αυτές είναι δυνατό να παρέχονται και μέσω διαδικτύου, καθώς και με τα

2 — Απόφαση της 3ης Μαΐου 2007, C-386/05, *Color Drack* (Συλλογή 2007, σ. I-3699).

3 — Απόφαση της 23ης Απριλίου 2009, C-533/07, *Falco Privatstiftung* και *Rabitsch* (Συλλογή 2009, σ. I-3327).

4 — Απόφαση της 9ης Ιουλίου 2009, C-204/08, *Rehder* (Συλλογή 2009, σ. I-6073).

5 — ΕΕ 2001, L 12, σ. 1.

σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, όπως για παράδειγμα το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

ΕΚ (Θεωρήσεις, άσυλο, μετανάστευση και άλλες πολιτικές σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων), ορίζει τα εξής:

2. Στην υπό κρίση υπόθεση, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν, σε περίπτωση συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας η οποία συνάφθηκε μεταξύ συμβαλλομένων μερών εγκατεστημένων σε διαφορετικά κράτη μέλη και βάσει της οποίας παρασχέθηκαν υπηρεσίες εμπορικής αντιπροσωπεύσεως εντός πλειόνων κρατών μελών, η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001, καθώς και ποια είναι τα κριτήρια για τον καθορισμό του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου. Τα προδικαστικά ερωτήματα υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ εμπορικού αντιπροσώπου, της εταιρίας Wood Floor Solutions Andreas Domberger GmbH (στο εξής: ενάγουσας) η οποία έχει την έδρα της στην Αυστρία, και του εντολέα αντιπροσωπευομένου, της εταιρίας Silva Trade SA (στο εξής: εναγομένης) η οποία έχει την έδρα της στο Λουξεμβούργο.

«Το άρθρο 234 εφαρμόζεται στον παρόντα τίτλο κατά τις ακόλουθες περιστάσεις και υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις: εάν ανακύπτει ζήτημα επί της ερμηνείας του παρόντος τίτλου ή επί του κύρους ή της ερμηνείας πράξεων των οργάνων της Κοινότητας βάσει του παρόντος τίτλου σε υπόθεση η οποία εκκρεμεί ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, το δικαστήριο αυτό, εάν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του απόφασης, παραπέμπει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί επ' αυτού.»

2. Κανονισμός 44/2001

II — Νομικό πλαίσιο

4. Κατά την ενδέκατη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 44/2001:

A — Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως

1. Πρωτογενές δίκαιο

3. Το άρθρο 68, παράγραφος 1, ΕΚ, το οποίο περιλαμβάνεται στον τίτλο IV της Συνθήκης

«Οι κανόνες δικαιοδοσίας πρέπει να παρουσιάζουν υψηλό βαθμό προβλεψιμότητας και να βασίζονται στην αρχή της γενικής δωσδικίας της κατοικίας του εναγομένου και η δωσδικία αυτή πρέπει να ισχύει πάντοτε, εκτός από μερικές συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου το επίδικο αντικείμενο ή η αυτονομία των μερών δικαιολογεί άλλο συνδυατικό παράγοντα. [...]»

5. Ο κανονισμός 44/2001 περιλαμβάνει στο κεφάλαιό του II, το οποίο φέρει τον τίτλο «Διεθνής δικαιοδοσία», διατάξεις περί διεθνούς δικαιοδοσίας.

8. Το άρθρο 5, το οποίο περιλαμβάνεται στο τμήμα 2 («Ειδικές δικαιοδοσίες») του κεφαλαίου περί διεθνούς δικαιοδοσίας, ορίζει τα εξής:

6. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 44/2001, το οποίο περιλαμβάνεται στο τμήμα 1 («Γενικές διατάξεις») του κεφαλαίου περί διεθνούς δικαιοδοσίας, ορίζει ότι:

«Πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους μπορεί να εναχθεί σε άλλο κράτος μέλος:

«Με την επιφύλαξη των διατάξεων του παρόντος κανονισμού, τα πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους στο έδαφος κράτους μέλους ενάγονται ενώπιον των δικαστηρίων αυτού του κράτους μέλους, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους.»

1. α) ως προς διαφορές εκ συμβάσεως, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η [επίδικη] παροχή·

7. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 44/2001, το οποίο περιλαμβάνεται στο ίδιο τμήμα του εν λόγω κανονισμού, ορίζει τα εξής:

β) για τους σκοπούς της εφαρμογής της παρούσας διάταξης και εφόσον δεν συμφωνήθηκε διαφορετικά, ο τόπος εκπλήρωσης της επίδικης παροχής είναι:

«Τα πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους στο έδαφος κράτους μέλους μπορούν να εναχθούν ενώπιον των δικαστηρίων άλλου κράτους μέλους μόνο σύμφωνα με τους κανόνες που περιλαμβάνονται στα τμήματα 2 έως 7 του παρόντος κεφαλαίου.»

— εφόσον πρόκειται για πώληση εμπορευμάτων, ο τόπος του κράτους μέλους όπου, δυνάμει της σύμβασης, έγινε ή έπρεπε να γίνει η παράδοση των εμπορευμάτων,

- εφόσον πρόκειται για παροχή υπηρεσιών, ο τόπος του κράτους μέλους όπου, δυνάμει της σύμβασης, έγινε ή έπρεπε να γίνει η παροχή των υπηρεσιών·
2. σε περίπτωση κατά την οποία η εφεσιβληθείσα πρωτόδικη απόφαση επικυρώθηκε στο σύνολό της, εκτός αν η έφεση απορρίφθηκε για τυπικούς λόγους, χωρίς να εξετασθεί επί της ουσίας·

γ) το στοιχείο α' εφαρμόζεται, εφόσον δεν εφαρμόζεται το στοιχείο β'·

[...].»

[...].»

10. Το άρθρο 23 του αυστριακού νόμου περί εμπορικών αντιπροσώπων (Handelsvertretergesetz) ορίζει τα εξής:

B — *Εθνικό δίκαιο*

9. Το άρθρο 528, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του αυστριακού κώδικα πολιτικής δικονομίας (Zivilprozessordnung) ορίζει ότι:

«1) [...] σε περίπτωση κατά την οποία ένας συμβαλλόμενος λύσει πρόωρα τη συμβατική σχέση χωρίς να υπάρχει βάσιμος προς τούτο λόγος, ο αντισυμβαλλόμενός του μπορεί να απαιτήσει την εκτέλεση της συμβάσεως ή την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη. [...]

«Η αίτηση αναιρέσεως είναι, πάντως, σε κάθε περίπτωση απαράδεκτη,

[...]

[...].»

11. Το άρθρο 24 του αυστριακού νόμου περί εμπορικών αντιπροσώπων προβλέπει ότι:

«Σε περίπτωση λύσεως της συμβατικής σχέσεως, ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προσηκούσα αποζημίωση, εφόσον

1. προσέλυσε νέους πελάτες για λογαριασμό του εντολέα αντιπροσωπευόμενου ή αύξησε ουσιωδώς τον όγκο των εμπορικών σχέσεων με τους υπάρχοντες πελάτες,
2. μπορεί να προβλεφθεί ότι ο εντολέας αντιπροσωπευόμενος ή νόμιμος διάδοχος του θα μπορέσει να αντλήσει σημαντικά οφέλη από τις εμπορικές σχέσεις αυτές ακόμη και σε περίπτωση λύσεως της συμβατικής σχέσεως, και
3. εφόσον η καταβολή αποζημιώσεως κρίνεται επιβεβλημένη λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων, ιδίως δε της προμήθειας που θα απολέσει ο εμπορικός αντιπρόσωπος όσον αφορά τις σχέσεις με τους πελάτες αυτούς.

[...]

III — Πραγματικά περιστατικά, κύρια δίκη και προδικαστικά ερωτήματα

12. Ενάγουσα της κύριας δίκης είναι η εταιρία Wood Floor, η οποία έχει την έδρα της στο Amstetten της Αυστρίας, ενώ εναγόμενη είναι η εταιρία Silva Trade, η οποία εδρεύει στο Wasserbillig του Λουξεμβούργου. Από τη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου προκύπτει ότι ο Andreas Domberger, διευθύνων σύμβουλος της εταιρίας Wood Floor, υπήρξε εμπορικός αντιπρόσωπος της εταιρίας Silva Trade, καταρχάς ως φυσικό πρόσωπο, ενώ στη συνέχεια άσκησε δραστηριότητα εμπορικού αντιπροσώπου μέσω της εταιρίας Wood Floor. Η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας συνάφθηκε προφορικώς⁶.

13. Ο διευθυντής της εναγούσας εταιρίας άσκησε δραστηριότητα εμπορικού αντιπροσώπου στην Αυστρία, στην Ιταλία, στις Βαλτικές Χώρες, στην Πολωνία⁷ και στην Ελβετία. Σύμφωνα με τα στοιχεία του αιτούντος δικαστηρίου, είχε επαφές με τους πελάτες κυρίως τηλεφωνικώς και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου από το γραφείο του στην έδρα της εταιρίας, σε ορισμένες περιπτώσεις όμως μετέβαινε ο ίδιος προσωπικά στην έδρα ή στην κατοικία των πελατών. Η δραστηριότητα εμπορικού αντιπροσώπου ασκήθηκε

6 — Το γεγονός ότι η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας συνάφθηκε προφορικώς δεν προκύπτει από τη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου, αλλά από στοιχεία που προσκόμισε η ενάγουσα της κύριας δίκης. Βλ. σημείο 32 των παρουσών προτάσεων.

7 — Το γεγονός ότι ο εμπορικός αντιπρόσωπος άσκησε τη δραστηριότητα αυτή και στην Πολωνία δεν προκύπτει από τη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου, αλλά από στοιχεία που πρόβλεψε η εναγόμενη κατά την κύρια δίκη. Βλ. σημείο 30 των παρουσών προτάσεων.

κατά 70% στην έδρα της ενάγουσας στην Αυστρία και κατά 30% στην αλλοδαπή.

14. Η εναγόμενη εταιρία Silva Trade κατήγγειλε τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας με την από 2 Απριλίου 2007 επιστολή. Καθόσον η ενάγουσα υποστήριξε ότι επρόκειτο για πρόωρη και αδικαιολόγητη καταγγελία της συμβάσεως, άσκησε αγωγή, στις 21 Αυγούστου 2007, ενώπιον πρωτοβάθμιου δικαστηρίου στην Αυστρία (Landesgericht Sankt Pölten), κατ'εφαρμογή του άρθρου 23 του αυστριακού νόμου περί εμπορικών αντιπροσώπων (Handelsvertretergesetz), με αίτημα την αποκατάσταση ζημίας ύψους 27864,65 ευρώ, την οποία ισχυριζόταν ότι υπέστη εξαιτίας της πρόωρης καταγγελίας της συμβάσεως. Ζήτησε επίσης με την αγωγή αυτή την καταβολή αποζημιώσεως, βάσει του άρθρου 24 του αυστριακού νόμου περί εμπορικών αντιπροσώπων, ύψους 83593,95 ευρώ. Η ενάγουσα επικατέστηκε προς στήριξη της διεθνούς δικαιοδοσίας του αυστριακού δικαστηρίου το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001, δεδομένου ότι ασκούσε τη δραστηριότητα εμπορικού αντιπροσώπου στην έδρα της στην Αυστρία. Η εναγόμενη αντέταξε στην αγωγή ένσταση κατά τόπον αναρμοδιότητας και ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας των αυστριακών δικαστηρίων, ισχυριζόμενη ότι η ενάγουσα πραγματοποίησε μόνο το 24,9% του κύκλου εργασιών της στην Αυστρία, ενώ το υπόλοιπο προερχόταν από τη δραστηριότητά της στην αλλοδαπή.

15. Το πρωτοδικείο αποφάνθηκε με διάταξη της 10ης Οκτωβρίου 2008 ότι ήταν κατά τόπον αρμόδιο. Επισήμανε στο σκεπτικό της διατάξεως ότι η έννοια του όρου «υπηρεσίες» κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, του κανονισμού 44/2001 πρέπει να ερμηνευθεί

διασταλτικά και ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι και η άσκηση δραστηριότητας εμπορικού αντιπροσώπου εμπίπτει στην έννοια αυτή. Η κατά τόπον αρμοδιότητα και η διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου αυτού στηρίζεται στο γεγονός ότι το κέντρο των δραστηριοτήτων της ενάγουσας βρισκόταν στο Amstetten της Αυστρίας.

16. Η εναγόμενη άσκησε έφεση κατά της διατάξεως περί αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου (Oberlandesgericht Wien), ισχυριζόμενη ότι, σε περίπτωση κατά την οποία υφίστανται πλείονες τόποι εκπληρώσεως των συμβατικών παροχών ευρισκόμενοι εντός πλειόνων κρατών μελών, η ενάγουσα μπορεί να ασκήσει την αγωγή της σε κάποιο από τα κράτη μέλη όσον αφορά όλες τις συμβατικές παροχές μόνον εφόσον η διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου στηρίζεται στο άρθρο 2 του κανονισμού 44/2001, δηλαδή στη δωσιδικία της κατοικίας της εναγομένης. Κατά την εναγόμενη, εφόσον η αγωγή δεν ασκήθηκε ενώπιον του δικαστηρίου της κατοικίας της εναγομένης, σε περίπτωση κατά την οποία υφίστανται πλείονες τόποι εκπληρώσεως των συμβατικών παροχών οι οποίοι βρίσκονται σε πλείονα κράτη μέλη, τα δικαστήρια αυτών των κρατών μελών έχουν διεθνή δικαιοδοσία μόνο για το μέρος των παροχών που εκπληρώθηκαν εντός εκάστου κράτους μέλους αντιστοίχως.

17. Όσον αφορά το δικαίωμα υποβολής προδικαστικού ερωτήματος βάσει της διατάξεως

του άρθρου 68, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 234 ΕΚ, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι προτίθεται να επικυρώσει την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και ότι κατά της απόφασής αυτής δεν μπορεί να ασκηθεί κανένα ένδικο μέσο. Από της απόψεως αυτής, το αιτούν δικαστήριο μπορεί να χαρακτηριστεί ως δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, κατά την έννοια του άρθρου 68, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 234 ΕΚ.

18. Συνεπώς, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία για να επιληφθεί της υπό κρίση υποθέσεως, στηρίζει δε την άποψή του στο γεγονός ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 πρέπει να ερμηνευθεί αυτοτελώς και ότι ο τόπος όπου παρασχέθηκαν πράγματι οι υπηρεσίες είναι ως προς τούτο καθοριστικός. Το αιτούν δικαστήριο επικαλείται συναφώς την απόφαση *Color Drack*⁸, στην οποία το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 σε περίπτωση κατά την οποία εμπόρευμα παραδόθηκε σε διαφορετικούς τόπους εντός του ίδιου κράτους μέλους. Στην απόφαση αυτή, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το εν λόγω άρθρο πρέπει να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα του ιστορικού θεσπίσεως, των σκοπών και της εν γένει οικονομίας του κανονισμού⁹ και ότι σε περίπτωση κατά την οποία υπάρχουν περισσότεροι του ενός τόποι παράδοσης εντός του ίδιου κράτους μέλους ένα και μόνο δικαστήριο πρέπει να έχει διεθνή

δικαιοδοσία να αποφανθεί επί του συνόλου των απαιτήσεων εκ της συμβάσεως¹⁰. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή ανεξαρτήτως αν υφίστανται ένας ή περισσότεροι τόποι παραδόσεως¹¹ και ότι, σε περίπτωση που υπάρχουν περισσότεροι του ενός τόποι παραδόσεως των εμπορευμάτων ως τόπος εκπληρώσεως πρέπει καταρχήν να νοείται ο τόπος που διασφαλίζει τον στενότερο σύνδεσμο μεταξύ της συμβάσεως και του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου, δηλαδή κατά κανόνα ο τόπος της κύριας παραδόσεως¹². Σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατός ο καθορισμός του τόπου της κυρίας παραδόσεως, η ενάγουσα μπορεί να ασκήσει την αγωγή ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου παραδόσεως που θα επιλέξει, βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001¹³.

19. Κατά το αιτούν δικαστήριο, οι αρχές που εφήρμοσε το Δικαστήριο στην υπόθεση *Color Drack* μπορούν να τύχουν εφαρμογής και στην περίπτωση συμβάσεων παροχής υπηρεσιών, βάσει των οποίων οι υπηρεσίες παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών. Στην περίπτωση αυτή, κατά το αιτούν δικαστήριο, η διεθνή δικαιοδοσία πρέπει να καθορίζεται βάσει του στενότερου συνδέσμου με τον τόπο όπου βρίσκεται το κέντρο της δραστηριότητας του παρέχοντος τις υπηρεσίες. Κατά το

8 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2.

9 — Όπ.π., σκέψη 18.

10 — Όπ.π., σκέψη 38.

11 — Όπ.π., σκέψη 28.

12 — Όπ.π., σκέψη 40.

13 — Όπ.π., σκέψη 42.

αιτούν δικαστήριο, η ενάγουσα παρείχε υπηρεσίες εμπορικής αντιπροσωπείας από την έδρα της στην Αυστρία, η οποία πρέπει να γίνει δεκτό ότι αποτελεί το κέντρο της δραστηριότητάς της, λόγος για τον οποίο τα αυστριακά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία στην υπό κρίση υπόθεση.

του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1, στο εξής: κανονισμός), επί συμβάσεως παροχής υπηρεσιών και σε περίπτωση κατά την οποία βάσει της συμβάσεως οι υπηρεσίες παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών;

20. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά επίσης ότι η αρχή που τέθηκε με την απόφαση *Besix*¹⁴ δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην υπό κρίση υπόθεση. Η υπόθεση *Besix* αφορούσε υποχρέωση παραλείψεως μη υποκείμενη σε γεωγραφικό περιορισμό, ενώ στην υπό κρίση υπόθεση οι τόποι εκπληρώσεως προσδιορίζονται γεωγραφικώς.

Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό:

21. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα με διάταξη της 23ης Δεκεμβρίου 2008, κατ' εφαρμογή του άρθρου 68 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 234 ΕΚ¹⁵:

β) πρέπει η προπαρατεθείσα διάταξη να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο τόπος εκπληρώσεως της χαρακτηριστικής παροχής πρέπει να καθορίζεται βάσει του κέντρου των δραστηριοτήτων του παρέχοντος υπηρεσίες (το οποίο πρέπει να προσδιορίζεται αναλόγως του δαπανώμενου στον τόπο αυτό χρόνου και της σπουδαιότητας της οικείας δραστηριότητας);

«1. α) Έχει εφαρμογή το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση,

γ) σε περίπτωση αδυναμίας να προσδιορισθεί το κέντρο αυτό των δραστηριοτήτων, πρέπει η προπαρατεθείσα διάταξη να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η αγωγή που αφορά το σύνολο των απαιτήσεων εκ της συμβάσεως μπορεί να ασκηθεί, κατ'

14 — Απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 2002, C-256/00 (Συλλογή 2002, σ. I-1699).

15 — Η παρούσα υποσημείωση αφορά αποκλειστικά το κείμενο των προτάσεων στη σλοβενική γλώσσα.

επιλογή του ενάγοντος, σε οποιονδήποτε τόπο εκπληρώσεως της παροχής ο οποίος βρίσκεται εντός της Κοινότητας;

απόψεις τους και απάντησαν στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου.

2. Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

V — Επιχειρήματα των διαδίκων

Έχει εφαρμογή το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού επί συμβάσεως παροχής υπηρεσιών και σε περίπτωση κατά την οποία βάσει της συμβάσεως οι υπηρεσίες παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών;»

A — Παραδεκτό

IV — Ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία

22. Η διάταξη περί αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Ιανουαρίου 2009. Οι διάδικοι της κύριας δίκης, η Γερμανική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή υπέβαλαν παρατηρήσεις στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 29ης Οκτωβρίου 2009, οι εκπρόσωποι των διαδίκων της κύριας δίκης, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικώς τις

23. Μόνον η Επιτροπή εξέτασε στις γραπτές παρατηρήσεις της το ζήτημα του παραδεκτού, διατεινόμενη ότι, βάσει του άρθρου 68 ΕΚ, παραδεκτά είναι μόνον τα προδικαστικά ερωτήματα των δικαστηρίων των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικο μέσο του εσωτερικού δικαίου. Κατά την Επιτροπή, το ζήτημα αν όντως πρόκειται για δικαστήριο αποφαινόμενο σε τελευταίο βαθμό εξαρτάται από τις συγκεκριμένες περιστάσεις, δηλαδή από το αν είναι δυνατή στην προκειμένη περίπτωση η άσκηση ενδίκου μέσου κατά της αποφάσεως του δικαστηρίου.

24. Λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, δεν είναι δυνατή, κατά την Επιτροπή, η άσκηση ενδίκου μέσου κατά της επίμαχης αποφάσεως. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι

βάσει του άρθρου 528, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του αυστριακού κώδικα πολιτικής δικονομίας (Zivilprozessordnung) δεν χωρεί αίτηση αναιρέσεως σε περίπτωση κατά την οποία η εφεσιβαλλόμενη πρωτόδικη απόφαση επικυρώθηκε στο σύνολό της. Καθόσον στην υπό κρίση υπόθεση το αιτούν δικαστήριο προτίθεται να επικυρώσει τη διάταξη του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου περί της κατά τόπον αρμοδιότητας και της διεθνούς δικαιοδοσίας, η απόφασή του δεν θα υπόκειται πλέον σε αίτηση αναιρέσεως. Κατά την Επιτροπή, τα προδικαστικά ερωτήματα είναι, συνεπώς, παραδεκτά.

την απόφαση Color Drack του Δικαστηρίου μπορεί να τύχει εφαρμογής και στην περίπτωση εκπληρώσεως της συμβατικής παροχής σε πλείονα κράτη μέλη. Η ενάγουσα της κύριας δίκης, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή φρονούν, όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις τους, ότι το Δικαστήριο έχει απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα αυτό με την απόφαση που εξέδωσε στην υπόθεση Rehder.

B — Πρώτο προδικαστικό ερώτημα

1. Εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών (ερώτημα 1, α')

25. Η ενάγουσα της κύριας δίκης, η Γερμανική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή προτείνουν στο Δικαστήριο να δώσει στο πρώτο ερώτημα την απάντηση ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή και στην περίπτωση συμβάσεων παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών. Οι ανωτέρω επισημαίνουν ότι η νομολογία που απορρέει από

26. Η ενάγουσα της κύριας δίκης προσθέτει ότι η εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 στην υπό κρίση υπόθεση είναι σύμφωνη με τον σκοπό της προβλεψιμότητας, επειδή η σύμβαση που συνάφθηκε μεταξύ των διαδίκων της κύριας δίκης καθορίζει με σαφήνεια τα κράτη εντός των οποίων θα παρέχει τις υπηρεσίες της η ενάγουσα. Κατά την ενάγουσα, στο σημείο αυτό έγκειται η κύρια διαφορά σε σχέση με την υπόθεση Besix¹⁶, στην οποία δεν κατέστη δυνατό να προσδιορισθεί εντός ποιων κρατών μελών έπρεπε να εκπληρωθούν οι συμβατικές παροχές, δεδομένου ότι επρόκειτο για συμβατική ενοχή συνιστάμενη σε υποχρέωση παραλείψεως.

27. Η Γερμανική Κυβέρνηση επισημαίνει επίσης ότι, όσον αφορά το σύνολο των απαιτήσεων εκ της ίδιας συμβάσεως, διεθνή

16 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14 απόφαση Besix.

δικαιοδοσία πρέπει να έχει το δικαστήριο που συνδέεται στενότερα με τη σύμβαση αυτή.

28. Κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 εφαρμόζεται στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών ανεξαρτήτως του αν οι υπηρεσίες παρέχονται εντός ενός ή περισσότερων κρατών μελών. Επισημαίνει συναφώς ότι η ερμηνεία αυτή είναι σύμφωνη με το γράμμα του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 και με την εξής αρχή: πρώτον, το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 πρέπει να εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις που αυτό είναι εulόγως δυνατό· δεύτερον, προς το συμφέρον της προβλεψιμότητας, πρέπει να είναι δυνατός ο ευχερής καθορισμός του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου σε ορισμένη υπόθεση· τρίτον, πρέπει να αποφεύγεται το ενδεχόμενο να αποφαίνονται διαφορετικά δικαστήρια επί διαφόρων ζητημάτων της ίδιας ένδικης διαφοράς και τέταρτον, η απάντηση που θα δοθεί στο προδικαστικό ερώτημα της υπό κρίση υποθέσεως πρέπει να είναι σύμφωνη με την εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνεία του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών¹⁷.

17 — Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 388, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τη σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978, για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (ΕΕ 1982, L 388, σ. 24), με τη σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982, για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΕΕ 1982, L 388, σ. 1), με τη σύμβαση της 26ης Μαΐου 1989, για την προσχώρηση του Βασιλείου της Ισπανίας και της Πορτογαλικής Δημοκρατίας (ΕΕ 1989, L 285, σ. 1) και με τη σύμβαση της 29ης Νοεμβρίου 1996, για την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας (ΕΕ 1997, C 15, σ. 1).

29. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι από το γράμμα και την εν γένει οικονομία του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 δεν προκύπτει ότι η διεθνή δικαιοδοσία όσον αφορά τις συμβάσεις πωλήσεως εμπορευμάτων ή παροχής υπηρεσιών καθορίζεται βάσει της διατάξεως αυτής μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η συμβατική παροχή εκπληρώνεται σε ένα μόνο κράτος μέλος. Ένας τέτοιος περιορισμός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 δεν είναι σύμφωνος προς τους σκοπούς του κανονισμού. Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι από τη δεύτερη, την έκτη και την όγδοη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού προκύπτει ότι, προκειμένου να διασφαλισθεί η εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, πρέπει να ληφθούν μέτρα εναρμονίσεως των κανόνων περί διεθνούς δικαιοδοσίας εφόσον ο ενάγων έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος, αλλά η υπόθεση ενέχει στοιχείο διασυνοριακότητας. Η Επιτροπή φρονεί ότι αντιβαίνει στον σκοπό αυτό το ενδεχόμενο του περιορισμού της ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας για τις συμβάσεις παραδόσεως εμπορευμάτων και τις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών αποκλειστικά στην περίπτωση παραδόσεως εμπορευμάτων ή παροχής υπηρεσιών εντός ενός μόνον κράτους μέλους. Επιπλέον, ένας τέτοιος περιορισμός του πεδίου εφαρμογής θα έπληττε ουσιωδώς την πρακτική αποτελεσματικότητα της διατάξεως, καθόσον η διάταξη αυτή δεν θα είχε πλέον εφαρμογή σε περίπτωση κατά την οποία μόνο ένα μέρος των εμπορευμάτων θα παραδιδόταν ή μέρος των υπηρεσιών θα παρεχόταν εντός άλλου κράτους μέλους. Αυτό δεν είναι σύμφωνο ούτε με το ιστορικό θεσπίσεως της διατάξεως αυτής. Σε σχέση με το προϊσχύσαν άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, το άρθρο 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001 τροποποιήθηκε υπό την έννοια ότι, όσον αφορά την πώληση εμπορευμάτων και την παροχή υπηρεσιών, ως «τόπος εκπληρώσεως» κατά την έννοια του άρθρου αυτού επελέγη ο τόπος εκπληρώσεως της χαρακτηριστικής παροχής της συμβάσεως. Επομένως,

η διάταξη αυτή καθιστά ευχερέστερο τον καθορισμό του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία από απόψεως του τόπου εκπλήρωσής της χαρακτηριστικής παροχής της συμβάσεως, όσον αφορά τις συνθηθέστερες συμβάσεις με στοιχεία διασυνοριακότητας.

30. Αντιθέτως προς τους λοιπούς συμμετέχοντες στη δίκη, η εναγόμενη της κύριας δίκης φρονεί ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών. Η διάδικος αυτή επισημαίνει ότι η απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση *Color Drack*, η οποία αφορούσε σύμβαση παραδόσεως εμπορευμάτων εντός κράτους μέλους, δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην υπό κρίση υπόθεση, η οποία αφορά παροχή υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών, επειδή η εφαρμογή αυτή αντιβαίνει στον σκοπό της προβλεψιμότητας ως προς τον καθορισμό του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου. Καθόσον η ενάγουσα πραγματοποίησε το μεγαλύτερο μέρος του κύκλου εργασιών της σε άλλα κράτη μέλη και όχι στην Αυστρία (η εναγόμενη επισημαίνει ότι το μεγαλύτερο μέρος του κύκλου εργασιών πραγματοποιήθηκε στην Πολωνία), ο κατ' αυτόν τον τρόπο καθορισμός του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου είναι απρόβλεπτος. Η εναγόμενη επικαλείται συναφώς τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Βοτ στην υπόθεση *Color Drack*¹⁸, κατά τον οποίο, σε περίπτωση που οι τόποι εκπλήρωσής βρίσκονται σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη, η διεθνή δικαιοδοσία δεν μπορεί να καθορισθεί βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001¹⁹. Η εναγόμενη της κύριας δίκης διατείνεται επίσης

ότι το γράμμα του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 αφορά αποκλειστικά την περίπτωση κατά την οποία υπάρχει ένας μόνο τόπος εκπλήρωσής, δεδομένου ότι η λέξη «τόπος» χρησιμοποιείται πάντα στον ενικό. Παραπέμποντας στην υπόθεση *Besix*²⁰, η εναγόμενη της κύριας δίκης επισημαίνει επιπλέον ότι οι ενδεχόμενες δυσχέρειες λόγω του γεγονότος ότι διαφορετικά δικαστήρια αποφαίνονται επί διαφόρων ζητημάτων της ίδιας διαφοράς μπορούν να αποτραπούν εφόσον η ενάγουσα ασκήσει την αγωγή της στον τόπο όπου βρίσκεται η έδρα της εναγομένης.

2. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 (ερώτημα 1, β')

31. Η ενάγουσα της κύριας δίκης και η Επιτροπή φρονούν ότι το έχον διεθνή δικαιοδοσία δικαστήριο πρέπει να καθορίζεται βάσει του τόπου στον οποίο βρίσκεται το κέντρο των δραστηριοτήτων του παρέχοντος την υπηρεσία (*Tätigkeitsschwerpunkt*).

32. Η ενάγουσα υπογραμμίζει επίσης ότι οι συμβαλλόμενοι μπορούν ευχερώς να καθορίζουν εκ των προτέρων με τη σύμβασή τους το κέντρο της παροχής υπηρεσιών και ότι, κατ' αυτόν τον τρόπο, ο καθορισμός της διεθνούς

18 — Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Βοτ της 15ης Φεβρουαρίου 2007 στην προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2 *Color Drack*.

19 — Όπ.π., υποσημείωση 30.

20 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14 απόφαση *Besix*.

δικαιοδοσίας είναι σύμφωνος με τον σκοπό της προβλεψιμότητας, δεδομένου ότι η ενάγουσα θα γνωρίζει επακριβώς ενώπιον ποιων δικαστηρίων μπορεί να ασκήσει αγωγή, ενώ η εναγόμενη θα γνωρίζει ενώπιον ποιων δικαστηρίων μπορεί να εναχθεί. Κατά την κύρια δίκη, η ενάγουσα ισχυρίστηκε ότι, βάσει της προφορικής συναφθείσας συμβάσεως, ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρείχε υπηρεσίες προσελκύοντας νέους πελάτες για τον εντολέα αντιπροσωπευόμενο και διατηρώντας εμπορικές σχέσεις με τους ήδη υπάρχοντες, διαπραγματευόμενος με τους πελάτες πριν από τη σύναψη των συμβάσεων, συνάπτοντας συμβάσεις, όντας αποδέκτης των παραπόνων των πελατών και παρέχοντας στον αντιπροσωπευόμενο γενικής φύσεως υποστήριξη όσον αφορά την πώληση των προϊόντων του. Δεδομένου ότι ο αντιπρόσωπος παρέσχε το μεγαλύτερο μέρος των υπηρεσιών του από την έδρα του στην Αυστρία, το αυστριακό δικαστήριο πρέπει, κατά την ενάγουσα, να έχει διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθεί επί της διαφοράς.

έχοντας διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου και, τέταρτον, ο καθορισμός αυτός συνάδει επίσης προς την αρχή της «ισότητας των όπλων» μεταξύ των διαδίκων, για τον λόγο ότι η ενάγουσα έχει κατ' αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα να ασκήσει αγωγή ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου εκπληρώσεως, ενώ η εναγόμενη μπορεί να εναχθεί εντός ενός μόνο κράτους μέλους. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι πρέπει να προσδιορισθεί εντός ποιων κρατών μελών παρασχέθηκαν κυρίως οι υπηρεσίες· προς τούτο, πρέπει να ληφθεί υπόψη το σύνολο των περιστάσεων, για παράδειγμα ο τόπος όπου συνάφθηκε ο μεγαλύτερος αριθμός συμβάσεων και ο τόπος όπου πραγματοποιήθηκε το μεγαλύτερο μέρος του κύκλου εργασιών. Η Επιτροπή φρονεί ότι στην προκειμένη περίπτωση ο τόπος όπου παρασχέθηκε το μεγαλύτερο μέρος των υπηρεσιών βρίσκεται στην Αυστρία, δεδομένου ότι ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρέσχε το 70% των υπηρεσιών εμπορικής αντιπροσωπεύσεως εντός της Αυστρίας και μόνο το 30% στην αλλοδαπή. Το γεγονός ότι η ενάγουσα πραγματοποίησε στην Αυστρία μόνο το 25% των κερδών της δεν αντιβαίνει στη διεθνή δικαιοδοσία του αυστριακού δικαστηρίου, καθόσον η ενάγουσα οργάνωσε τις δραστηριότητές της από την έδρα της η οποία βρίσκεται στην πόλη Amstetten στην Αυστρία.

33. Κατά την Επιτροπή, ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του κέντρου των δραστηριοτήτων του παρέχοντος υπηρεσίες είναι σύμφωνος με τους διάφορους σκοπούς της επιλογής του κατάλληλου δικαστηρίου ως έχοντος διεθνή δικαιοδοσία: πρώτον, είναι σύμφωνος με τον σκοπό να εξετάζει ένα μόνο δικαστήριο όλες τις διαφορές εκ της ίδιας συμβάσεως· δεύτερον, καθιστά δυνατή την επίτευξη του σκοπού της προβλεψιμότητας ως προς τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας· τρίτον, ο καθορισμός αυτός της διεθνούς δικαιοδοσίας είναι σύμφωνος με τον σκοπό της γεωγραφικής εγγύτητας μεταξύ της συμβάσεως και του

34. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, στην περίπτωση εμπορικής αντιπροσωπείας σε πλείονα κράτη μέλη πρέπει να θεθεί μαχητό τεκμήριο ότι ο τόπος όπου σύμφωνα με τη σύμβαση παρέχονται οι υπηρεσίες και βάσει του οποίου καθορίζεται το έχον διεθνή δικαιοδοσία δικαστήριο είναι ο τόπος στον οποίο

ο εμπορικός αντιπρόσωπος έχει το «κύριο γραφείο» του (Hauptbüro).

35. Η Επιτροπή, απαντώντας στις παρατηρήσεις της Γερμανικής Κυβερνήσεως όσον αφορά τη διαφορά της κύριας δίκης, επισήμανε ότι δεν συμφωνεί με τη θέσπιση μαχητού τεκμηρίου αυτού του είδους, για τον λόγο ότι αυτό αντιβαίνει στο αντικείμενο του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001, στο πλαίσιο του οποίου η διεθνής δικαιοδοσία πρέπει να καθορίζεται βάσει των πραγματικών στοιχείων. Το εθνικό δικαστήριο προβαίνει σε ανάλυση των στοιχείων αυτών μόνο σε περίπτωση κατά την οποία η εναγόμενη αμφισβητεί το τεκμήριο περί του ότι φέρει το βάρος αποδείξεως. Το μαχητό τεκμήριο ευνοεί υπέρμετρα τον εμπορικό αντιπρόσωπο, ο οποίος θα μπορεί πάντα να ασκεί αγωγή και να ενάγεται στον τόπο της έδρας του²¹. όσον αφορά την εναγόμενη, αυτό το μαχητό τεκμήριο θα έχει, πάντως, το ίδιο αποτέλεσμα με τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του γενικού κανόνα του άρθρου 2, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001.

36. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου φρονεί ότι δεν είναι προσηκόν να καθορίζεται η διεθνής δικαιοδοσία βάσει του κέντρου των δραστηριοτήτων του παρέχοντος τις υπηρεσίες. Συγκεκριμένα, κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, πρόκειται για τον καθορισμό του κέντρου των δραστηριοτήτων του παρέχοντος υπηρεσίες εν γένει. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου φρονεί

ότι ως τόπος παροχής υπηρεσιών πρέπει να νοείται ο τόπος όπου πράγματι παρέχονται οι υπηρεσίες βάσει της συμβάσεως· η εκτίμηση του συνδέσμου αυτού εναπόκειται εν προκειμένω στο εθνικό δικαστήριο, βάσει των ασκούντων επιρροή πραγματικών περιστατικών και των οικονομικών στοιχείων.

3. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του κέντρου της δραστηριότητας (ερώτημα 1, γ')

37. Η ενάγουσα της κύριας δίκης και η Γερμανική Κυβέρνηση φρονούν ότι πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση στο ερώτημα 1, γ', δηλαδή στο ερώτημα αν, σε περίπτωση αδυναμίας να προσδιορισθεί το κέντρο των δραστηριοτήτων, μπορεί να ασκηθεί αγωγή, κατ' επιλογή του ενάγοντος, σε οποιοδήποτε τόπο παρασχέθηκαν υπηρεσίες εντός της Κοινότητας.

38. Αντιθέτως, κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, σε περιπτώσεις παροχής των υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών και παράλληλης αδυναμίας προσδιορισμού του τόπου όπου παρασχέθηκε η κύρια

21 — Κατά τη διαδικασία, η Επιτροπή δεν έκανε χρήση του όρου «Hauptbüro» (κύριο γραφείο), αλλά των όρων «Niederlassung» ή «Hauptniederlassung» (εγκατάσταση/ κύρια εγκατάσταση).

υπηρεσία, δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001, καθόσον τυχόν δυνατότητα της ενάγουσας να επιλέξει μεταξύ πλειόνων το δικαστήριο ενώπιον του οποίου θα ασκήσει την αγωγή της θα είχε ως συνέπεια να έχει διεθνή δικαιοδοσία ένα οποιοδήποτε δικαστήριο, δηλαδή η διεθνής δικαιοδοσία θα καθοριζόταν κατά τρόπο εξαιρετικά απρόβλεπτο για την εναγόμενη.

39. Λαμβανομένων υπόψη των απαντήσεων που προτείνει να δοθούν στα ερωτήματα 1, α', και 1, β', η Επιτροπή δεν υπέβαλε πρόταση όσον αφορά την απάντηση που πρέπει να δοθεί στο ερώτημα 1, γ'.

Γ — Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

40. Όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, η ενάγουσα της κύριας δίκης και η Επιτροπή φρονούν ότι παρέλκει η απάντηση σ' αυτό, λαμβανομένης υπόψη της καταφατικής απαντήσεως που υποστηρίζουν ότι πρέπει να δοθεί στο πρώτο ερώτημα.

41. Κατά την ενάγουσα της κύριας δίκης, το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001 δεν έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση διότι ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του στοιχείου α' —όπως και βάσει του στοιχείου β' του ίδιου άρθρου— δεν διασφαλίζει την προβλεψιμότητα και την ασφάλεια δικαίου όσον αφορά τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας.

42. Κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, οσάκις δεν εφαρμόζεται το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 για τον λόγο ότι δεν είναι δυνατός ο καθορισμός του τόπου παροχής των υπηρεσιών, εφαρμόζεται το στοιχείο α' του άρθρου αυτού. Στην επιχειρηματολογία της, επικαλείται σχετικώς το στοιχείο γ' του άρθρου αυτού, το οποίο ορίζει ότι το στοιχείο α' εφαρμόζεται, εφόσον δεν εφαρμόζεται το στοιχείο β'.

43. Η Γερμανική Κυβέρνηση δεν διατύπωσε άποψη επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος.

VI — Εκτίμηση της γενικής εισαγγελέα

A — Εισαγωγή

44. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο καλείται να ερμηνεύσει το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 σε σχέση με σύμβαση

εμπορικής αντιπροσωπείας²², σε περίπτωση κατά την οποία ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρέχει υπηρεσίες εντός πλειόνων κρατών μελών. Το Δικαστήριο έχει συνεπώς τη δυνατότητα να αποφανθεί επί του ζητήματος της διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών εκ συμβάσεων σχετικών με παροχή υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών, πρόβλημα το οποίο από καιρού έχει επισημάνει η νομική θεωρία²³. Βεβαίως, το ζήτημα αυτό ανέκυψε και στην υπόθεση Rehder²⁴, σχετικά με σύμβαση μεταφοράς, αλλά στην υπόθεση εκείνη το ζήτημα της παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών δεν προκαλούσε τόσες δυσχέρειες, δεδομένου ότι υπήρχαν μόνο δύο δυνατοί τόποι παροχής υπηρεσιών: ο τόπος αναχωρήσεως και ο τόπος αφίξεως του αεροσκάφους. Η υπό κρίση υπόθεση θα είναι, επομένως, η πρώτη στην οποία το Δικαστήριο πρέπει να αποφανθεί επί του ζητήματος της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση κατά την οποία οι υπηρεσίες παρέχονται σε

πλείονες τόπους ευρισκόμενους εντός διαφορετικών κρατών μελών.

45. Η υπό κρίση υπόθεση δεν είναι, πάντως, η μόνη η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου και αφορά αυτά τα ζητήματα. Επισημαίνω ότι, επί του παρόντος, η υπόθεση Hölzel κατά Seunig²⁵, η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου και αφορά παρόμοια ζητήματα, δεν έχει ακόμη εκδικασθεί: η υπόθεση αυτή αφορά τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση κατά την οποία παρέχονται υπηρεσίες εντός πλειόνων κρατών μελών. Η απόφαση που θα εκδοθεί στην υπό κρίση υπόθεση θα επηρεάσει και την απόφαση στην υπόθεση Hölzel κατά Seunig.

22 — Βεβαίως, το Δικαστήριο έχει εξετάσει το ζήτημα της διεθνούς δικαιοδοσίας σε διαφορές εκ συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, στο πλαίσιο της ερμηνείας του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, στην υπόθεση C-420/97, *Leathertex* (Συλλογή 1999, σ. 1-6747). Εντούτοις, η απόφαση εκείνη δεν ασκεί επιρροή στην υπό κρίση υπόθεση, διότι η διεθνής δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών καθορίζεται με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001. Το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001 είναι το αντίστοιχο του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών: για να καθορισθεί η διεθνής δικαιοδοσία βάσει του άρθρου αυτού, ο τόπος εκπληρώσεως των επίδικων παροχών προσδιορίζεται σύμφωνα με το εφαρμοστέο δικαιο στη σύμβαση (*lex causae*), το οποίο καθορίζεται από το εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς βάσει των κανόνων συγκρούσεως του εσωτερικού δικαίου. Όσον αφορά τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001, βλ. επίσης την υποσημείωση 76 των παρούσων προτάσεων.

23 — Το πρόβλημα αυτό έχει επισημανθεί στη νομική θεωρία, για παράδειγμα, από την Gaudemet-Tallon, H., *Compétence et exécution des jugements en Europe. Règlement n° 44/2001, Conventions de Bruxelles et de Lugano*, 3η έκδοση, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Παρίσι, 2002, σ. 159, σημείο 199, τον Mankowski, P., σε Magnus, U., και Mankowski, P. (επιμέλεια), *Brussels I Regulation*, Sellier. European Law Publishers, Μόναχο, 2007, σ. 147, σημεία 120 επ., και τον Leible, S., «Zuständiges Gericht für Entschädigungsansprüche von Flugpassagieren», *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, αριθ. 16/2009, σ. 573.

24 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση Rehder.

46. Επισημαίνεται επίσης ότι οι συμβάσεις ως προς τις οποίες μπορεί να τεθεί το ζήτημα του καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας λόγω της δυνατότητας παροχής των υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών διαφέρουν μεταξύ τους κατά πολύ. Το ζήτημα αυτό

25 — Υπόθεση C-147/09, *Hölzel κατά Seunig*: τα προδικαστικά ερωτήματα δημοσιεύθηκαν στην ΕΕ 2009, C 153, σ. 27. Στην υπόθεση *Hölzel κατά Seunig*, η ενάγουσα, η οποία κατοικεί στην Αυστρία, εξουσιοδότησε καταρχάς τον εναγόμενο, ο οποίος κατοικεί στην Τσεχική Δημοκρατία, να διαχειρισθεί διάφορες υποθέσεις (για παράδειγμα τραπεζικές πράξεις, πληρωμή ιατρικών δαπανών, βοήθεια κατ' οίκον σε ηλικιωμένα άτομα) και στη συνέχεια τον διόρισε ως γενικό πληρεξούσιό της. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν κατέστη δυνατό να αποδειχθεί αν ο εναγόμενος πραγματοποίησε το μεγαλύτερο μέρος των πράξεων για λογαριασμό της ενάγουσας στην Αυστρία ή στην Τσεχική Δημοκρατία. Όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά, βλ. τη διάταξη του *Oberlandesgericht Wien* (Αυστρία), της 27ης Φεβρουαρίου 2009.

μπορεί να τεθεί, για παράδειγμα, και στην περίπτωση της συμβάσεως εντολής μεταξύ ενός δικηγόρου και του πελάτη του²⁶. Εάν, για παράδειγμα, ένα δικηγορικό γραφείο με έδρα στο Λουξεμβούργο εκπροσωπεί πελάτη από τη Γερμανία στο πλαίσιο υποθέσεως στη Γαλλία και ανακύψει διαφορά μεταξύ του πελάτη και του δικηγορικού γραφείου, θα τεθεί το ζήτημα σχετικά με το ποιο δικαστήριο έχει διεθνή δικαιοδοσία για να αποφανθεί επ' αυτής της διαφοράς. Ομοίως, ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας μπορεί να αποδειχθεί επίσης δυσχερής στην περίπτωση συμβάσεως αντιπροσωπείας, οσάκις ο αντιπρόσωπος ενεργεί για λογαριασμό του εντολέα σε περισσότερα κράτη μέλη. Συνεπώς, το Δικαστήριο, αποφαινόμενο στην υπό κρίση υπόθεση, πρέπει να λάβει υπόψη τις ενδεχόμενες συνέπειες της αποφάσεώς του όσον αφορά άλλα είδη συμβάσεων παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών.

B — Παραδεκτό

47. Βάσει της διατάξεως του άρθρου 68, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 234 ΕΚ, μόνο τα δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εθνικού δικαίου μπορούν να υποβάλουν προδικαστικό ερώτημα σχετικό με την ερμηνεία του τίτλου IV της Συνθήκης ΕΚ (Θεωρήσεις, άσυλο, μετανάστευση και άλλες πολιτικές σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων) ή με το κύρος ή την ερμηνεία των πράξεων των κοινοτικών

οργάνων που έχουν εκδοθεί δυνάμει του τίτλου αυτού²⁷. Ο κανονισμός 44/2001, ο οποίος εκδόθηκε βάσει του άρθρου 61, στοιχείο γ', ΕΚ και του άρθρου 67, παράγραφος 1, ΕΚ, εμπίπτει στην κατηγορία των πράξεων που εκδόθηκαν βάσει του τίτλου αυτού.

48. Στην υπό κρίση υπόθεση, η απάντηση στην ερώτηση αν το αιτούν δικαστήριο μπορεί να χαρακτηριστεί ως δικαστήριο «οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου», εξαρτάται στην πράξη από την απόφαση που θα εκδώσει το αιτούν δικαστήριο στο πλαίσιο της κατ' έφεση διαδικασίας που διεξάγεται ενώπιόν του²⁸. Όπως προκύπτει από το

27 — Επισμαίνεται ότι βάσει του άρθρου 2, σημείο 67, της Συνθήκης της Λισαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία υπογράφηκε στη Λισαβώνα στις 13 Δεκεμβρίου 2007 (ΕΕ 2007, C 306, σ. 1) καταργείται το νυν άρθρο 68 ΕΚ. Τούτο σημαίνει ότι, αφότου τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβώνας την 1η Δεκεμβρίου 2009, όλα τα δικαστήρια των κρατών μελών μπορούν να υποβάλουν προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν τον τομέα αυτό και όχι μόνο τα δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου. Στο μέτρο που το παραδεκτό των προδικαστικών ερωτημάτων εκτιμάται αναλόγως της ημερομηνίας υποβολής των ερωτημάτων αυτών στο Δικαστήριο, η διάταξη αυτή της Συνθήκης της Λισαβώνας δεν έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση.

28 — Επισμαίνεται ότι το ζήτημα αν πρόκειται για δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου δεν εκτιμάται κατά τρόπο γενικό, αλλά, αντιθέτως, συγκεκριμένο, εξαρτάται δε από την ύπαρξη ενδίκου μέσου στην οικεία υπόθεση. Έτσι, το Δικαστήριο, βάσει εκτιμήσεως των συγκεκριμένων περιστάσεων, έχει κρίνει απαράδεκτο προδικαστικό ερώτημα για παράδειγμα με τη διάταξη της 31ης Μαρτίου 2004, C-51/03, Georgescu (Συλλογή 2004, σ. I-3203, σκέψεις 29 έως 32), και με τη διάταξη της 10ης Ιουνίου 2004, C-555/03, Warbecq (Συλλογή 2004, σ. I-6041, σκέψεις 12 έως 15). Βλ., όσον αφορά τη νομική θεωρία περί συγκεκριμένης εκτιμήσεως της έννοιας του δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, για παράδειγμα, Rossi, M., σε Calliess, C., Ruffert, M. (επιμέλεια), *EuV/EGV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtscharta. Kommentar*, 3η έκδοση, εκδ. Beck, Μόναχο, 2007, σ. 951, σημείο 4.

26 — Βλ., επίσης, σχετικώς Mankowski, όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 147, σημείο 120.

άρθρο 528, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του αυστριακού κώδικα πολιτικής δικονομίας (Zivilprozessordnung), δεν μπορεί να ασκηθεί ένδικο μέσο (αίτηση αναίρεσως) κατά αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου εφόσον αυτό επικυρώσει την πρωτόδικη απόφαση περί διεθνούς δικαιοδοσίας. Εξ αντιδιαστολής, τούτο σημαίνει ότι, εφόσον το αιτούν δικαστήριο δεν επικυρώσει την πρωτόδικη απόφαση περί διεθνούς δικαιοδοσίας, είναι δυνατό να ασκηθεί ένδικο μέσο (αναίρεση) κατά της αποφάσεως αυτής του αιτούντος δικαστηρίου.

άλλως, χωρεί η άσκηση ένδικου μέσου κατά της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου, οπότε στην περίπτωση αυτή το εν λόγω δικαστήριο δεν θα αποτελεί πλέον δικαστήριο «οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου».

49. Το αιτούν δικαστήριο διαβεβαιώνει ότι προτίθεται να επικυρώσει την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου περί διεθνούς δικαιοδοσίας και ότι, ως εκ τούτου, δεν θα είναι δυνατή η άσκηση ενδίκου μέσου κατά της αποφάσεώς του²⁹. Επισημαίνεται, πάντως, ότι το περιεχόμενο της αποφάσεως αυτής δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου, αλλά πρωτίστως από την απάντηση του Δικαστηρίου στο προδικαστικό ερώτημα. Εάν η απάντηση του Δικαστηρίου συμπίπτει με την απόφαση του αυστριακού πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, δεν θα είναι δυνατή η άσκηση ενδίκου μέσου κατά της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου, εάν, όμως, το Δικαστήριο αποφανθεί

50. Στην υπό κρίση υπόθεση, φρονώ, πάντως, ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι παραδεκτά. Ως θεμελιώδες επιχείρημα υπέρ του παραδεκτού πρέπει να επισημανθεί το ποies θα ήταν οι συνέπειες σε περίπτωση κατά την οποία τα ερωτήματα κρίνονταν ως απαράδεκτα. Σε τέτοια περίπτωση θα αποφαινόταν επί της υποθέσεως αποκλειστικά το αιτούν δικαστήριο και θα επικύρωνε την πρωτόδικη απόφαση. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο θα ήταν δικαστήριο «οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου». Εξάλλου, αν κρινόταν ότι τα προδικαστικά ερωτήματα δεν είναι παραδεκτά αυτό θα προδικάζε την απόφαση του Δικαστηρίου επί της ουσίας –και, κατ' επέκταση, την απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου– στην υπό κρίση υπόθεση, διότι θα τεκμαιρόταν στην πράξη ότι το Δικαστήριο –και, επομένως, το αιτούν δικαστήριο– θα αποφαινόταν άλλως απ' ό,τι το αυστριακό πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Βεβαίως, η επίμαχη υπόθεση αφορά αποκλειστικά το ενδεχόμενο το αιτούν δικαστήριο να αποφαινεται σε τελευταίο βαθμό, αυτό όμως αρκεί για να κριθούν τα προδικαστικά ερωτήματα παραδεκτά, διότι στο στάδιο εξετάσεως του παραδεκτού δεν είναι ακόμη γνωστό ποια θα είναι

29 — Προσθέτω ότι στην αυστριακή νομική θεωρία το ζήτημα του παραδεκτού στο πλαίσιο του άρθρου 68, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 528, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του αυστριακού κώδικα πολιτικής δικονομίας (Zivilprozessordnung), θίγεται από τους Tarko, I., σε: Mayer, H., *Kommentar zu EU- und EG-Vertrag*, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Βιέννη, 2003, ερμηνεία του άρθρου 68 ΕΚ, σημείο 8, όπου επισημαίνεται ότι το αιτούν εθνικό δικαστήριο μπορεί να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα σε υπόθεση όπως η υπό κρίση μόνον εφόσον προτίθεται να επικυρώσει την πρωτόδικη απόφαση, λόγος για τον οποίο είναι απαράδεκτη η αίτηση αναίρεσως κατά τους συγγραφείς, αυτό πρέπει να επισημαίνεται στη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου.

η απόφαση επί της ουσίας. Φρονώ, συνεπώς, ότι το Δικαστήριο πρέπει να αποφανθεί υπέρ του παραδεκτού και ότι πρέπει να παρασχεθούν στο αιτούν δικαστήριο όλα τα αναγκαία ερμηνευτικά στοιχεία προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί της προκειμένης υποθέσεως.

την οποία είναι αδύνατο να προσδιορισθεί το κέντρο των δραστηριοτήτων, μπορεί να ασκηθεί αγωγή που αφορά το σύνολο των απαιτήσεων εκ της συμβάσεως, κατ' επιλογή του ενάγοντος, σε οποιοδήποτε εκ των τόπων παροχής υπηρεσιών εντός της Κοινότητας.

51. Φρονώ, συνεπώς, ότι τα προδικαστικά ερωτήματα αυτά είναι παραδεκτά.

53. Στο πλαίσιο της αναλύσεώς μου, θα εκθέσω καταρχάς τα ουσιώδη χαρακτηριστικά γνωρίσματα της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, η οποία αποτελεί σύμβαση παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001, και στη συνέχεια την απάντηση που πρέπει να δοθεί στα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

Γ — Πρώτο προδικαστικό ερώτημα

52. Το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αναλύεται σε περισσότερα υποερωτήματα. Το ερώτημα 1, α', αφορά το ζήτημα αν το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή στις συμβάσεις βάσει των οποίων παρέχονται υπηρεσίες εντός πλειόνων κρατών μελών, όπως στην περίπτωση της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας την οποία αφορά η υπό κρίση υπόθεση. Το ερώτημα 1, β', αφορά τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας, οσάκις οι υπηρεσίες εμπορικής αντιπροσωπείας παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών· πρόκειται ειδικότερα για το ζήτημα αν ο τόπος εκπλήρωσης των χαρακτηριστικών παροχών της συμβάσεως καθορίζεται βάσει του τόπου όπου βρίσκεται το κέντρο των δραστηριοτήτων του παρέχοντος υπηρεσίες. Το ερώτημα 1, γ', αφορά, τέλος, το ζήτημα αν, σε περίπτωση κατά

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις επί της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας

α) Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας

54. Η νομοθεσία των κρατών μελών στον τομέα των συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας είναι, όσον αφορά τα ουσιώδη χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συμβάσεων αυτών, σύμφωνη με την οδηγία 86/653/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1986, για τον συντονισμό των δικαίων των κρατών

μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες)³⁰ (στο εξής: οδηγία 86/653).

55. Κατά την οδηγία 86/533, εμπορικός αντιπρόσωπος είναι εκείνος στον οποίο, υπό την ιδιότητά του ως ανεξάρτητου μεσολαβητή, ανατίθεται σε μόνιμη βάση³¹ είτε να

30 — ΕΕ L 382, σ. 17. Η οδηγία, όπως επισημαίνεται με τη δεύτερη αιτιολογική σκέψη της, εκδόθηκε για τον λόγο ότι, μεταξύ άλλων, οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών σε θέματα εμπορικής αντιπροσωπεύσεως παρεμποδίζουν αισθητά τη σύναψη και τη λειτουργία των συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας μεταξύ αντιπροσωπευόμενου και εμπορικού αντιπροσώπου που είναι εγκατεστημένοι σε διαφορετικά κράτη μέλη. Επισημαίνεται ότι η οδηγία αυτή μεταφέρθηκε στην αυστριακή έννομη τάξη με τον *Handelsvertretergesetz*, στη βελγική με τον *Loi relative au contrat d'agence commerciale* [νόμο περί εμπορικής αντιπροσωπείας], στη γαλλική με τον *Code de commerce* [εμπορικό κώδικα] (άρθρα L 134-1 έως L-134-17), στην ιταλική με τον *Codice Civile* [αστικό κώδικα] (άρθρα 1742 έως 1753), στη γερμανική με τον *Handelsgesetzbuch* (άρθρα 84 έως 92c), στη ολοβενική με τον *Obligacijski zakonik* (άρθρα 807 έως 836) και στη βρετανική έννομη τάξη με τον *Statutory Instrument 1993 αριθ. 3053 — The Commercial Agents (Council Directive) Regulations 1993*.

31 — Πρέπει να επισημανθεί ότι η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας είναι διαρκής σύμβαση, στοιχείο που προκύπτει από το ίδιο το γράμμα της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ. Ο διαρκής χαρακτήρας της σύμβασως προκύπτει επίσης από το γράμμα των διατάξεων ορισμένων κρατών μελών, με τις οποίες μεταφέρθηκε στην εθνική έννομη τάξη τους η οδηγία αυτή. Έτσι, για παράδειγμα, στο αυστριακό δίκαιο, το άρθρο 1, παράγραφος 1, του *Handelsvertretergesetz* ορίζει ότι: «*Handelsvertreter ist, wer von einem anderen mit der Vermittlung oder dem Abschluss von Geschäften [...] ständig betraut ist [...]*». Στο βελγικό δίκαιο, το άρθρο 1 του *Loi relative au contrat d'agence commerciale* [νόμου περί εμπορικής αντιπροσωπείας], ορίζει ότι: «*Le contrat d'agence commerciale est le contrat par lequel [...] l'agent commercial est chargée de façon permanente [...] de la négociation et éventuellement de la conclusion d'affaires [...] du commettant*». Στο γαλλικό δίκαιο, το άρθρο L 134-1 του *Code de commerce* [εμπορικού κώδικα] ορίζει τα εξής: «*L'agent commercial est un mandataire qui [...] est chargé, de façon permanente, de négociier et, éventuellement, de conclure des contrats [...]*». Στο ιταλικό δίκαιο, το άρθρο 1742 του *Codice Civile* [αστικού κώδικα] ορίζει ότι: «*Col contratto di agenzia una parte assume stabilmente lincarico di promuovere, per conto dell'altra [...] la conclusione di contratti [...]*». Στο γερμανικό δίκαιο, το άρθρο 84, παράγραφος 1, του *Handelsgesetzbuch* ορίζει τα εξής: «*Handelsvertreter ist, wer [...] ständig damit betraut ist, für einen anderen [...] Geschäfte zu vermitteln oder in dessen Namen abzuschließen [...]*». Στο ολοβενικό δίκαιο, το άρθρο 807 του *Obligacijski zakonik* ορίζει ότι: «*S pogodbo o trgovskem zastopanju se zastopnik zaveže, da bo ves čas skrbel za to, da bodo tretje osebe sklepale pogodbe z njegovim naročiteljem [...]*». Στο βρετανικό δίκαιο, το άρθρο 2, παράγραφος 1, του *Commercial Agents (Council Directive) Regulations 1993* ορίζει ότι: «*[C]ommercial agent means a self-employed intermediary who has continuing authority to negotiate the sale or purchase of goods on behalf of another person [...]*». Η υπογράμμιση δική μου.

διαπραγματεύεται για λογαριασμό άλλου προσώπου, το οποίο καλείται στο εξής «αντιπροσωπευόμενος», την πώληση ή την αγορά εμπορευμάτων είτε να διαπραγματεύεται και να συνάπτει τις πράξεις αυτές επ' ονόματι και για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου³². Ο εμπορικός αντιπρόσωπος οφείλει να γνωστοποιεί στον αντιπροσωπευόμενο κάθε απαραίτητη πληροφορία που έχει στη διάθεσή του και να συμμορφώνεται προς τις εύλογες υποδείξεις του αντιπροσωπευόμενου³³. Κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων του, ο εμπορικός αντιπρόσωπος οφείλει να μεριμνά για τα συμφέροντα του αντιπροσωπευόμενου και να ενεργεί νόμιμα και με καλή πίστη³⁴.

56. Κατά την οδηγία 86/653, ο αντιπροσωπευόμενος οφείλει να θέτει στη διάθεση του εμπορικού αντιπροσώπου τα αναγκαία έγγραφα σχετικά με τα οικεία κατά περίπτωση εμπορεύματα και να του παρέχει τις αναγκαίες πληροφορίες για την εκτέλεση της σύμβασως εμπορικής αντιπροσωπείας. Πρέπει, εξάλλου, να τον ειδοποιεί εντός εύλογης προθεσμίας εφόσον διαπιστώσει ότι ο όγκος των εμπορικών πράξεων θα είναι αισθητά μικρότερος από εκείνον που ο αντιπρόσωπος θα έπρεπε να αναμένει κανονικά³⁵. Ο αντιπροσωπευόμενος οφείλει, στις σχέσεις του

32 — Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 86/653.

33 — Βλ. άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 86/653. Επισημαίνεται επίσης ότι το άρθρο 5 της οδηγίας ορίζει ρητώς ότι τα μέρη δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 3 και 4, βάσει των οποίων καθορίζονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του εμπορικού αντιπροσώπου και του αντιπροσωπευόμενου.

34 — Βλ. άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653.

35 — Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 86/653.

με τον εμπορικό αντιπρόσωπο, να ενεργεί νόμιμα και με καλή πίστη³⁶.

57. Ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προμήθεια για τη δραστηριότητά του³⁷. Το ύψος της προμήθειας καθορίζεται συνήθως με συμφωνία των συμβαλλομένων, ελλείψει, όμως, τέτοιας συμφωνίας, η οδηγία 86/653 ορίζει ότι, με την επιφύλαξη της εφαρμογής των διατάξεων αναγκαστικού δικαίου των κρατών μελών σχετικά με το ύψος των αμοιβών, ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται αμοιβή σύμφωνα με τα συναλλακτικά ήθη του τόπου όπου ασκεί τη δραστηριότητά του³⁸.

58. Η οδηγία 86/653 δεν ορίζει ρητώς ότι η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας πρέπει να συνάπτεται γραπτώς, πλην όμως τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέψουν ότι σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας είναι έγκυρη μόνον εφόσον καταρτισθεί γραπτώς³⁹. Εξάλ-

λου, κατά την οδηγία αυτή, έκαστος των συμβαλλομένων έχει το δικαίωμα, εάν το ζητήσει, να λάβει από τον αντισυμβαλλόμενο του ενυπόγραφο έγγραφο που θα αναφέρει το περιεχόμενο της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, περιλαμβανομένων των μεταγενέστερων τροποποιήσεων της⁴⁰. Δεν χωρεί παραίτηση από το δικαίωμα αυτό⁴¹.

β) Η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας ως σύμβαση παροχής υπηρεσιών

59. Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, πρέπει να επισημανθεί ότι η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας αποτελεί σύμβαση παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001⁴². Όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο με την απόφαση

36 — Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653.

37 — Το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 86/653 ορίζει ότι ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προμήθεια για εμπορική πράξη συναφθείσα κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, εφόσον η σύναψη της πράξεως οφείλεται στην παρέμβασή του ή εφόσον η πράξη συνάφθηκε με τρίτο με τον οποίο ο αντιπρόσωπος έχει συνάψει προηγουμένως πράξεις του ίδιου είδους ώστε να τον έχει καταστήσει πελάτη ή ακόμη σε περίπτωση κατά την οποία έχει ανατεθεί στον αντιπρόσωπο η ευθύνη συγκεκριμένου γεωγραφικού τομέα ή καθορισμένης ομάδας προσώπων, υπό την προϋπόθεση ότι έχει δικαίωμα αποκλειστικότητας όσον αφορά αυτόν τον γεωγραφικό τομέα ή αυτή την ομάδα προσώπων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι οποίες καθορίζονται κατ'εξαιρεση, ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προμήθεια για εμπορική πράξη που συνάφθηκε μετά τη λύση της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας (βλ. άρθρο 8 της οδηγίας 86/653).

38 — Βλ. άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653.

39 — Βλ. άρθρο 13, παράγραφος 2, της οδηγίας 86/653.

40 — Βλ. άρθρο 13, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ. Επισημαίνεται ότι, για παράδειγμα, ο Γάλλος, ο Ιταλός, ο Γερμανός και ο Σλοβένος νομοθέτης επέλεξαν να κάνουν χρήση της δυνατότητας αυτής: οι διατάξεις αυτών των κρατών μελών δεν ορίζουν ρητώς ότι η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας πρέπει να συνάπτεται γραπτώς, αλλά ορίζουν, αντιθέτως, μόνον ότι ο κάθε συμβαλλόμενος μπορεί να ζητήσει από τον αντισυμβαλλόμενο του την κατάρτιση εγγράφου το οποίο θα περιλαμβάνει το περιεχόμενο της συμβάσεως. Όσον αφορά το βελγικό δίκαιο, βλ. άρθρο 5 του Loi relative au contrat d'agence commerciale [νόμου περί εμπορικής αντιπροσωπείας]: για το ιταλικό δίκαιο, βλ. άρθρο 1742 του Codice Civile [αστικού κώδικα]: όσον αφορά το γαλλικό δίκαιο, βλ. άρθρο L134-2 του Code de commerce [εμπορικού κώδικα]: για το γερμανικό δίκαιο, βλ. άρθρο 85 του Handelsgesetzbuch, ενώ για το σλοβενικό δίκαιο βλ. άρθρο 808 του Obligacijski zakonik.

41 — Βλ. άρθρο 13, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ.

42 — Η άποψη αυτή υποστηρίζεται και από τη νομική θεωρία: βλ., για παράδειγμα, Gaudemet-Tallon, Η., 5 octobre 1999. — Cour de justice des Communautés européennes [σχόλιο επί της αποφάσεως *Leathertex*], *Revue critique de droit international privé*, αριθ. 1/2000, σ. 88. Emdé, R., «Heimatgerichtsstand für Handelsvertreter und andere Vertriebsmittler?», *Kommunikation & Recht*, αριθ. 7/2003, σ. 508. Mankowski, ό.π. (υποσημείωση 23), σ. 131, σημείο 89: Fach Gómez, K., «El Reglamento 44/2001 y los contratos de agencia comercial internacional: aspectos jurisdiccionales», *Revista de derecho comunitario europeo*, αριθ. 14/2003, σ. 208. Berlioz, P., «La notion de fourniture de services au sens de l'article 5-1 b) du règlement "Bruxelles I"», *Journal du droit international* (Clunet), αριθ. 3/2008, σημείο 45.

Falco, η έννοια των υπηρεσιών προϋποθέτει «κατ'ελάχιστον, ότι ο παρέχων τις υπηρεσίες ασκεί συγκεκριμένη δραστηριότητα έναντι αμοιβής»⁴³. Η προϋπόθεση αυτή πληρούται στην υπό κρίση υπόθεση, δεδομένου ότι ο εμπορικός αντιπρόσωπος προσέλκυσε νέους πελάτες για λογαριασμό του αντιπροσωπευμένου εντολέα, διατήρησε εμπορικές σχέσεις με τους ήδη υπάρχοντες πελάτες, διαβουλεύθηκε με τους πελάτες πριν τη σύναψη των συμβάσεων, σύναψε συμβάσεις, υπήρξε αποδέκτης των παραπόνων τους και παρέσχε στον αντιπροσωπευόμενο γενικής φύσεως υποστήριξη όσον αφορά την πώληση των προϊόντων του⁴⁴. Παρέσχε τις υπηρεσίες αυτές έναντι αμοιβής, καθόσον έλαβε προμήθεια για τη δραστηριότητά του. Ως εκ τούτου, η προϋπόθεση περί υπέρξεως συμβάσεως παροχής υπηρεσιών πληρούται αδιαμφισβήτητα εν προκειμένω.

2. Εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών που εκτελούνται εντός πλειόνων κρατών μελών (ερώτημα 1, α)

60. Με το ερώτημα 1, α', το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή επί

συμβάσεων παροχής υπηρεσιών, όπως η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας στην υπό κρίση υπόθεση, βάσει των οποίων οι υπηρεσίες παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών.

61. Το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 ορίζει ότι, όσον αφορά την παροχή των υπηρεσιών, τόπος εκπληρώσεως των παροχών (όπου, επίσης, είναι δυνατό να εναχθεί ένα πρόσωπο μολονότι έχει την κατοικία του σε άλλο κράτος μέλος⁴⁵), είναι, εκτός αν έχει συμφωνηθεί άλλως, ο τόπος εντός κράτους μέλους όπου, βάσει της συμβάσεως, έγινε ή έπρεπε να γίνει η παροχή των υπηρεσιών. Κατά τη γνώμη μου, από το γράμμα του άρθρου αυτού δεν μπορεί να συναχθεί αν η διάταξη εφαρμόζεται στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών εντός ενός μόνο κράτους μέλους ή εντός πλειόνων κρατών μελών. Η χρήση του όρου «κράτος μέλος» σε ενικό αριθμό δεν μπορεί να έχει, ούτε αυτή, καθοριστική σημασία⁴⁶.

45 — Βλ. την αιτιολογική έκθεση του άρθρου 5 του κανονισμού 44/2001.

46 — Βάσει ερμηνείας στηριζόμενης αποκλειστικά στην ορολογία θα μπορούσε ίσως να υποστηριχθεί ότι η χρήση του όρου «κράτος μέλος» στον ενικό αριθμό καταδεικνύει ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 εφαρμόζεται μόνο σε περίπτωση παροχής υπηρεσιών εντός ενός μόνου κράτους μέλους, φρονιά όμως ότι ένα τέτοιο συμπέρασμα αντιβαίνει στον σκοπό του άρθρου αυτού, ο οποίος συνίσταται στον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας για όλα τα είδη συμβάσεων παροχής υπηρεσιών. Οι χρησιμοποιούμενοι όροι μπορούν να είναι απλώς η αφετηρία της ερμηνείας, η οποία πρέπει να ενισχύεται πρωτίστως από την τελεολογική και τη συστηματική ερμηνεία. Όσον αφορά τη σημασία των διαφόρων ειδών ερμηνείας στο κοινοτικό δίκαιο βλ. για παράδειγμα Riesenhuber, K., σε Riesenhuber, K. (επιμέλεια), *Europäische Methodenlehre. Handbuch für Ausbildung und Praxis*, De Gruyter Recht, Βερολίνο, 2006, σ. 250 επ. Βλ., επίσης, Delnoy, P., *Éléments de méthodologie juridique*, 2η έκδοση, Larcier, Βρυξέλλες, 2006, σ. 93, που επισημαίνει ότι οι όροι πρέπει επίσης να ερμηνεύονται σαφώς, στοιχείο από το οποίο συνάγεται ότι η γραμματική ερμηνεία δεν αρκεί αφεαυτής για την ορθή κατανόηση του κειμένου.

43 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3 απόφαση Falco (σκέψη 29). Βλ., επίσης, τις προτάσεις μου της 27ης Ιανουαρίου 2009 στην υπόθεση, Falco Privatstiftung και Rabitsch (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σημείο 57 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

44 — Βλ. τις παρατιθέμενες στο σημείο 32 των παρουσών προτάσεων παρατηρήσεις της ενάγουσας της κύριας δίκης.

62. Φρονώ, πάντως, ότι στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση. Η απάντηση αυτή προκύπτει από τη μέχρι σήμερα νομολογία του Δικαστηρίου, ειδικότερα δε από τις αποφάσεις Color Drack⁴⁷ και Rehder⁴⁸. Βεβαίως, η υπόθεση Color Drack δεν αφορούσε σύμβαση παροχής υπηρεσιών, αλλά σύμβαση πωλήσεως εμπορευμάτων, πλην όμως ασκεί επιρροή στην υπό κρίση υπόθεση, διότι στη συνέχεια, με την απόφαση Rehder, το Δικαστήριο επεξεύτει την εφαρμογή των κανόνων που διατύπωσε με την απόφαση Color Drack και στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών.

63. Στην υπόθεση Color Drack, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του ζητήματος της εφαρμογής του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, βάσει της συμβάσεως, τα εμπορεύματα παραδίδονται σε περισσότερους του ενός τόπους εντός του ίδιου κράτους μέλους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο αυτό εφαρμόζεται οσάκις υπάρχουν πλείονες τόποι παραδόσεως εντός του ίδιου κράτους μέλους και ότι στην περίπτωση αυτή διεθνή δικαιοδοσία για να επιληφθεί όλων των απαιτήσεων που απορρέουν εκ της συμβάσεως πωλήσεως εμπορευμάτων έχει το δικαστήριο εντός των ορίων της κατά τόπον αρμοδιότητας του οποίου βρίσκεται ο τόπος της κύριας παραδόσεως, η οποία καθορίζεται

βάσει οικονομικών κριτηρίων⁴⁹. Εάν δεν είναι δυνατός ο καθορισμός του τόπου αυτού, η ενάγουσα μπορεί να ασκήσει την αγωγή της ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου παραδόσεως της επιλογής της⁵⁰. Στην εν λόγω υπόθεση, το Δικαστήριο επισήμανε ρητώς ότι το σκεπτικό του αφορά μόνο την περίπτωση πλειόνων τόπων παραδόσεως εντός του ίδιου κράτους μέλους και ότι δεν προδικάζει την απάντηση που θα δοθεί στην περίπτωση κατά την οποία υπάρχουν πλείονες τόποι παραδόσεως εντός περισσότερων του ενός κρατών μελών⁵¹.

64. Βεβαίως, στην υπόθεση Color Drack, ο γενικός εισαγγελέας Υ. Βοτ υποστήριξε την άποψη ότι, εάν οι τόποι παραδόσεως βρίσκονταν σε διαφορετικά κράτη μέλη, η διεθνής δικαιοδοσία δεν θα καθοριζόταν βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού

47 — Βλ. προπαραθεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση Color Drack.

48 — Βλ. προπαραθεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση Rehder.

49 — Βλ. προπαραθεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση Color Drack (σκέψη 46). Όσον αφορά τον σχολιασμό της αποφάσεως, βλ., για παράδειγμα, Huber-Mumelter, U., Mumelter, K. H., «Mehrere Erfüllungsorte beim forum solutionis: Plädoyer für eine subsidiäre Zuständigkeit am Sitz des vertragscharakteristisch Leistenden», *Juristische Blätter*, αριθ. 130/2008, σ. 566 επ., Mankowski, P., «Mehrere Lieferorte beim Erfüllungsortgerichtsstand unter Art. 5 Nr. 1 lit. B EuGVVO», *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, αριθ. 5/2007, σ. 409 επ., Gardella, A., «The ECJ in Search of Legal Certainty for Jurisdiction in Contract: The Color Drack Decision», *Yearbook of private international law*, 2007, σ. 445 επ., Do, T. U., «Libre circulation des marchandises. Arrêt "Color Drack"», *Revue du droit de l'Union Européenne*, αριθ. 2/2007, σ. 471.

50 — Βλ. προπαραθεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση Color Drack (σκέψη 46).

51 — Βλ. προπαραθεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση Color Drack (σκέψη 16). Επισημαίνεται ότι κατόπιν της αποφάσεως Color Drack τέθηκε το ζήτημα αν η διεθνής δικαιοδοσία, στην περίπτωση κατά την οποία οι τόποι παραδόσεως βρίσκονται σε ένα μόνο κράτος μέλος, καθορίζεται κατά διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι σε περίπτωση κατά την οποία οι τόποι παραδόσεως βρίσκονται σε διαφορετικά κράτη μέλη. Όσον αφορά τη νομική θεωρία, βλ., για παράδειγμα, Leible, S., όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 572.

44/2001, διότι σ' αυτήν την περίπτωση δεν θα διασφαλιζόταν η επίτευξη του σκοπού της προβλεψιμότητας⁵². Ο γενικός εισαγγελέας εκτίμησε επίσης ότι στην περίπτωση αυτή η διεθνής δικαιοδοσία δεν θα καθοριζόταν ούτε βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001, αλλά ότι, αντιθέτως, βάσει του άρθρου 2 του κανονισμού, διεθνή δικαιοδοσία θα είχε το δικαστήριο του τόπου κατοικίας της εναγομένης⁵³.

ότι οι κανόνες περί ειδικών βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας τους οποίους προβλέπει ο κανονισμός 44/2001, όσον αφορά τις συμβάσεις πωλήσεως εμπορευμάτων και παροχής υπηρεσιών, «έχουν το ίδιο ιστορικό [θεσπίσεως], επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό και κατέχουν την ίδια θέση στο σύστημα του κανονισμού αυτού»⁵⁶. Επίσης, κατά το Δικαστήριο, στην περίπτωση παροχής υπηρεσιών σε πλείονες τόπους εντός διαφορετικών κρατών μελών «[ο]ι σκοποί της εγγύτητας και της προβλεψιμότητας, οι οποίοι επιδιώκονται με τη συγκέντρωση της διεθνούς δικαιοδοσίας στο δικαστήριο του, βάσει της σχετικής συμβάσεως, τόπου παροχής υπηρεσιών, και με τον καθορισμό ενός μόνο δικαστηρίου ως έχοντος διεθνή δικαιοδοσία για το σύνολο των απαιτήσεων εκ της συμβάσεως αυτής, [αποκλείουν την οποιαδήποτε ερμηνευτική] διαφοροποίηση»⁵⁷. Κατά το δικαστήριο, μια τέτοια διαφοροποίηση «δεν στηρίζεται στις διατάξεις του κανονισμού 44/2001» και, επιπλέον, αντιβαίνει στον σκοπό του κανονισμού⁵⁸.

65. Πάντως, στο πλαίσιο της προσφάτως εκδικασθείσας υποθέσεως *Rehder*⁵⁴ –στην οποία η απόφαση εκδόθηκε αφότου το αιτούν δικαστήριο είχε υποβάλει το προδικαστικό ερώτημά του στην υπό κρίση υπόθεση– το Δικαστήριο έδωσε απάντηση στο ερώτημα αν το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή σε περίπτωση παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το σκεπτικό της αποφάσεως *Color Drack* «ισχύ[ει] και όσον αφορά τις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών, περιλαμβανομένων των περιπτώσεων όπου η παροχή αυτή δεν γίνεται εντός μόνον ενός κράτους μέλους»⁵⁵. Το Δικαστήριο επισήμανε επίσης

66. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί με την απόφαση *Rehder* επί του ζητήματος αν το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή επί συμβάσεων παροχής

52 — Βλ. προπαρατεθείσες με την υποσημείωση 18 προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Bot στην υπόθεση *Color Drack* (υποσημείωση 30).

53 — Όπ.π.

54 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση *Rehder*.

55 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση *Rehder* (σκέψη 36).

56 — Όπ.π.

57 — Όπ.π. (σκέψη 37).

58 — Όπ.π.

υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών. Επισημαίνεται ότι και κατά τη νομική θεωρία το άρθρο αυτό έχει εφαρμογή επί συμβάσεων παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών⁵⁹.

καθορισθεί η διεθνής δικαιοδοσία επί διαφορών εκ συμβάσεων παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών, ο τόπος παροχής των υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου αυτού καθορίζεται βάσει του τόπου στον οποίο βρίσκεται το κέντρο των δραστηριοτήτων του παρέχοντος υπηρεσίες.

67. Συνεπώς, φρονώ ότι στο ερώτημα 1, α', του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή επί συμβάσεων παροχής υπηρεσιών, όπως η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας στην υπό κρίση υπόθεση, βάσει των οποίων οι υπηρεσίες παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών.

69. Όσον αφορά το ερώτημα αυτό, επισημαίνεται καταρχάς ότι το Δικαστήριο πρέπει, κατά τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας στην υπό κρίση υπόθεση, να λάβει υπόψη δύο αρχές.

3. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 (ερώτημα 1, β')

70. Πρώτον, το Δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη την αρχή ότι πρέπει να μπορεί να προβλεφθεί ποιο δικαστήριο θα έχει διεθνή δικαιοδοσία⁶⁰, στοιχείο που αποτελεί

68. Με το ερώτημά του 1, β', το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, προκειμένου να

60 — Βλ. ενδέκατη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 44/2001, κατά την οποία οι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο προβλέψιμοι. Όσον αφορά τη νομολογία, βλ., για παράδειγμα, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3 απόφαση Falco (σκέψη 21) και την απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 2007, C-98/06, Freeport (Συλλογή 2007, σ. I-8319, σκέψη 36). Ως προς τη νομική θεωρία, βλ., για παράδειγμα, Gsell, B., «Autonom bestimmter Gerichtsstand am Erfüllungsort nach der Brüssel I-Verordnung», *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, αριθ. 6/2002, σ. 488, 489, Kropholler, J., *Europäisches Zivilprozessrecht. Kommentar zu EuGVO und Lugano-Übereinkommen*, 7η έκδοση, Verlag Recht und Wirtschaft, Χαϊδελβέργη, 2002, σ. 125, σημείο 1. Σε σχέση με τη Σύμβαση των Βρυξελλών-η οποία μπορεί να ληφθεί υπόψη λόγω της συνέχειας ως προς την ερμηνεία της Σύμβασης αυτής και του κανονισμού 44/2001— βλ., για παράδειγμα, Hill, J., «Jurisdiction in Matters Relating to a Contract under the Brussels Convention», *International and Comparative Law Quarterly*, αριθ. 3/1995, σ. 605.

59 — Βλ., για παράδειγμα, Leible, S., «Zuständiges Gericht für Entschädigungsansprüche von Flugpassagieren», *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, αριθ. 16/2009, σ. 572. Ειμμέσως—λόγω του καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση συμβάσεων παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση του κανονισμού 44/2001— βλ. επίσης, για παράδειγμα, Gaudemet-Tallon, όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 159, σημείο 199, Mankowski, όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 147 και 148, σημεία 120 και 121.

έκφραση της αρχής της ασφάλειας δικαίου⁶¹. Όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο κανονισμός 44/2001 επιδιώκει την επίτευξη σκοπού που αφορά την ασφάλεια δικαίου και ο οποίος έγκειται στην ενίσχυση της δικαστικής προστασίας των εγκατεστημένων εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ατόμων, παρέχοντας ταυτόχρονα στον μεν ενάγοντα τη δυνατότητα να προσδιορίζει ευχερώς το δικαστήριο στο οποίο μπορεί να ασκήσει αγωγή, στον δε εναγόμενο τη δυνατότητα να προβλέπει ευλόγως το δικαστήριο ενώπιον του οποίου μπορεί να εναχθεί⁶².

71. Δεύτερον, η διεθνής δικαιοδοσία πρέπει να καθορίζεται βάσει του τόπου που διασφαλίζει τον στενότερο σύνδεσμο μεταξύ της συμβάσεως και του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου⁶³.

72. Η εφαρμογή των αρχών αυτών επιβάλλει να εξετασθεί αν η απάντηση στο ερώτημα 1,

β', μπορεί ήδη να συναχθεί από τη μέχρι τώρα νομολογία.

73. Στο πλαίσιο του καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001, το Δικαστήριο αποφάνθηκε με την απόφαση *Rehder* ότι, εφόσον οι υπηρεσίες παρέχονται σε πλειονες τόπους ευρισκόμενους εντός διαφορετικών κρατών μελών, πρέπει να προσδιορισθεί ο τόπος που διασφαλίζει τον στενότερο σύνδεσμο μεταξύ της συμβάσεως και του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου⁶⁴. Κατά το Δικαστήριο, πρόκειται ειδικότερα για τον τόπο όπου, βάσει της συμβάσεως, πρέπει να γίνει η κύρια παροχή υπηρεσιών⁶⁵.

61 — Όσον αφορά την προβλεψιμότητα της διεθνούς δικαιοδοσίας ως έκφραση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, βλ., για παράδειγμα, τις αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 2006, C-4/03, *GAT* (Συλλογή 2006, σ. I-6509, σκέψη 28), και C-539/03, *Roche Nederland κ.λπ.* (Συλλογή 2006, σ. I-6535, σκέψη 37), της 1ης Μαρτίου 2005, C-281/02, *Owusu* (Συλλογή 2005, σ. I-1383, σκέψη 41), και *Besix* προπαρατεθείσα, σκέψεις 24 έως 26). Η νομολογία αυτή αφορά βεβαίως τη Σύμβαση των Βρυξελλών, πλην όμως πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την ερμηνεία του κανονισμού λόγω της αρχής της συνέχειας ως προς την ερμηνεία της Συμβάσεως αυτής και του κανονισμού 44/2001.

62 — Βλ. απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, C-103/05, *Reisch Montage* (Συλλογή 2006, σ. 6827, σκέψεις 24 και 25), προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση *Color Drack* (σκέψη 20) και προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3 απόφαση *Falco* (σκέψη 22). Βλ., επίσης, τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα J. Mazák της 24ης Σεπτεμβρίου 2009 στην υπόθεση C-381/08, *Car Trim* η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου, σημείο 34.

63 — Βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση *Color Drack* (σκέψη 40) και προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση *Rehder* (σκέψη 38). Βλ., επίσης, τις προπαρατεθείσες με την υποσημείωση 62 προτάσεις του γενικού εισαγγελέα J. Mazák στην υπόθεση *Car Trim* (σημείο 35). Όσον αφορά τη νομική θεωρία, βλ., για παράδειγμα, *Lynker, T., Der besondere Gerichtsstand am Erfüllungsort in der Brüssel I-Verordnung (Art. 5 No. 1 EuGVVO)*, Lang, Φρανκφούρτη, 2006, σ. 141.

74. Πρέπει να επισημανθεί ότι στην απόφαση *Rehder* το Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε ότι ο τόπος όπου βάσει της συμβάσεως πρέπει να πραγματοποιηθεί η κύρια παροχή υπηρεσιών είναι το μόνο δυνατό κριτήριο καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας κατά το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη

64 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση *Rehder* (σκέψη 38). Προς σύγκριση, βλ. όσον αφορά τη διεθνή δικαιοδοσία επί παραδόσεως εμπορευμάτων βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση *Color Drack* (σκέψη 40), στην οποία το Δικαστήριο επισήμανε ότι η ειδική βάση διεθνούς δικαιοδοσίας «δικαιολογείται, κατ' αρχήν, από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου στενού συνδέσμου μεταξύ της συμβάσεως και του δικαστηρίου που καλείται να επιληφθεί της σχετικής διαφοράς».

65 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση *Rehder* (σκέψη 38).

περίπτωση, του κανονισμού 44/2001. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι πρέπει να αναζητηθεί ο τόπος που διασφαλίζει τον στενότερο σύνδεσμο μεταξύ της συμβάσεως και του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία, *ιδίως* αυτόν όπου, βάσει της συμβάσεως, πρέπει να γίνει η κύρια παροχή υπηρεσιών⁶⁶. Ως εκ τούτου, το θεμελιώδες κριτήριο είναι ο στενότερος σύνδεσμος μεταξύ της συμβάσεως και του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία, πλην όμως ο σύνδεσμος αυτός μπορεί να διασφαλισθεί *ιδίως* από τον τόπο όπου, βάσει της συμβάσεως, πρέπει να γίνει η κύρια παροχή υπηρεσιών.

75. Φρονώ ότι και στην υπό κρίση υπόθεση ισχύει το σκεπτικό που ανέπτυξε το Δικαστήριο στην υπόθεση *Rehder*. Εν προκειμένω, πάντως, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι στην υπό κρίση υπόθεση με τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας δεν καθορίστηκε ο τόπος ή το κράτος μέλος όπου πρέπει να γίνει η κύρια παροχή υπηρεσιών. Με την προφορικός καταρτισθείσα σύμβαση αυτή⁶⁷, καθορίστηκαν μόνο τα κράτη μέλη εντός των οποίων ο εμπορικός αντιπρόσωπος έπρεπε να παρέχει τις υπηρεσίες εμπορικής αντιπροσωπεύσεως⁶⁸. Στην υπό κρίση υπόθεση, πρέπει επομένως να διευκρινισθεί η λύση που

προκύπτει από την απόφαση *Rehder*, υπό την έννοια ότι, σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατό να προσδιορισθεί ο τόπος όπου, βάσει της συμβάσεως, πρέπει να γίνει η κύρια παροχή υπηρεσιών, η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται βάσει του τόπου όπου έγινε πραγματικά η κύρια παροχή υπηρεσιών⁶⁹.

76. Φρονώ κατά συνέπεια ότι, εν προκειμένω, διεθνή δικαιοδοσία έχει το δικαστήριο του τόπου όπου ο εμπορικός αντιπρόσωπος πραγματοποίησε την κύρια παροχή υπηρεσιών. Το αιτούν δικαστήριο πρέπει να προβεί στην εκτίμηση αυτή βάσει των πραγματικών περιστάσεων, αλλά το Δικαστήριο πρέπει να καθορίσει τα κριτήρια τα οποία θα λάβει υπόψη το αιτούν δικαστήριο κατά την εκτίμησή του. Εφόσον ο τόπος αυτός δεν μπορεί να προσδιορισθεί, το Δικαστήριο πρέπει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο επικουρικά κριτήρια καθορισμού του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου, τα οποία πρέπει καταρχήν να πληρούν τις απαιτήσεις της προβλεψιμότητας και του στενότερου συνδέσμου μεταξύ της συμβάσεως και του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου.

66 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4 απόφαση *Rehder* (σκέψη 38, η υπογράμμιση δική μου). Επισημάνεται χάριν παραδείγματος ότι το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση *Color Drack* —όσον αφορά βεβαίως τη διεθνή δικαιοδοσία σε περίπτωση παραδόσεως εμπορευμάτων βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο α', πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001— ότι ο τόπος που διασφαλίζει τον στενότερο σύνδεσμο μεταξύ της συμβάσεως και του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία είναι, *κατά κανόνα*, ο τόπος της κύριας παραδόσεως (βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση *Color Drack*, σκέψη 40, η υπογράμμιση δική μου). Επομένως, το Δικαστήριο, χρησιμοποιώντας τον όρο «κατά κανόνα», ήθελε να επισημάνει ότι μπορεί να υπάρχουν και άλλοι τόποι που διασφαλίζουν τον στενότερο σύνδεσμο μεταξύ της συμβάσεως και του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία.

67 — Όσον αφορά το γεγονός ότι η σύμβαση συνάφθηκε προφορικά, βλ. σημεία 12 και 32 των παρουσών προτάσεων.

68 — Όσον αφορά τα κράτη μέλη εντός των οποίων ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρέχει υπηρεσίες εμπορικής αντιπροσωπεύσεως, βλ. σημείο 13 των παρουσών προτάσεων.

77. Ως εκ τούτου, στην υπό κρίση υπόθεση πρέπει καταρχάς να καθορισθούν τα κριτήρια βάσει των οποίων θα προσδιορισθεί ο τόπος της κύριας παροχής των υπηρεσιών.

69 — Στη νομική θεωρία βλ., για παράδειγμα, Takahashi, K., «Jurisdiction in matters relating to contract»: Article 5(1) of the Brussels Convention and Regulation», *European Law Review*, αριθ. 5/2002, σ. 539, Fach Gómez, ό.π. (υποσημείωση 42), σ. 211, Rauscher, T. (επιμέλεια), *Europäisches Zivilprozessrecht. Kommentar*, 2η έκδοση, Sellier. European Law Publishers, Μόναχο 2006, σ. 183, σημείο 55, Gaudemet-Tallon, H., ό.π. σ. 88.

78. Κατά τη γνώμη μου, στην περίπτωση συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας τα καθοριστικής σημασίας κριτήρια όσον αφορά τη διεθνή δικαιοδοσία είναι τα εξής: η προσωπική επένδυση του εμπορικού αντιπροσώπου ή οι προσπάθειες που αυτός κατέβαλε, ο χρόνος που απαιτήθηκε για την παροχή των διαφόρων υπηρεσιών, η χρονική διάρκεια των εμπορικών σχέσεων με τους διάφορους πελάτες, οι δαπάνες στις οποίες υποβλήθηκε ο εμπορικός αντιπρόσωπος ως διαμεσολαβητής του αντιπροσωπευομένου, ο τόπος όπου ο εμπορικός αντιπρόσωπος οργάνωσε τη δραστηριότητά του και ο κύκλος εργασιών που πραγματοποίησε. Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να διαπιστώσει σε ποιον τόπο παρείχε ο εμπορικός αντιπρόσωπος τις συγκεκριμένες υπηρεσίες, όπως είναι οι επαφές με ενδεχομένους αγοραστές, η αποστολή εγγράφων, οι προσωπικές επισκέψεις στους πελάτες, οι διαπραγματεύσεις, η προετοιμασία του κειμένου της συμβάσεως σε περίπτωση κατά την οποία η σύμβαση καταρτίζεται γραπτώς, η σύναψη της συμβάσεως και η λήψη ενδεχομένων παραπόνων. Πρέπει, επίσης, να λάβει υπόψη το γεγονός ότι οι υποχρεώσεις του εμπορικού αντιπροσώπου μπορούν να είναι εξαιρετικά ποικίλες και ότι αυτός μπορεί να φέρει σε πέρας τη διαμεσολαβητική αποστολή αυτή με διάφορους τρόπους: ταχυδρομικώς, τηλεφωνικώς, με τηλεομοιοτυπία, με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή με άλλα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, αλλά και προσωπικώς, είτε στην έδρα του είτε στην έδρα του πελάτη ή και σε άλλο τόπο. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη το γεγονός ότι η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας είναι διαρκής⁷⁰. Δεν πρόκειται, επομένως, για δραστηριότητα

ενδιάμεσου ή για σύναψη μιας μόνο συμβάσεως μεταξύ του αντιπροσωπευομένου και του πελάτη, αλλά, αντιθέτως, για διαμεσολαβητική δραστηριότητα ή για σύναψη πλειόνων συμβάσεων μεταξύ του αντιπροσωπευομένου και των πελατών. Το αιτούν δικαστήριο πρέπει, επομένως, να λάβει υπόψη τον τόπο όπου ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρείχε τις υπηρεσίες του επί μακρόν.

79. Όσον αφορά τον κύκλο εργασιών ως κριτήριο καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας, προσθέτω ότι το αιτούν δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη το γεγονός ότι ο κύκλος εργασιών μπορεί βεβαίως να αποτελεί ένδειξη του τόπου όπου ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρείχε υπηρεσίες εμπορικής αντιπροσωπεύσεως, πλην όμως ο παράγοντας αυτός πρέπει να λαμβάνεται υπόψη πάντα σε συνδυασμό με άλλα κριτήρια. Επομένως, ο κύκλος εργασιών δεν μπορεί να συνιστά το μοναδικό και καθοριστικής σημασίας κριτήριο για τη διεθνή δικαιοδοσία, το οποίο έχει μεγαλύτερο ειδικό βάρος από τα λοιπά κριτήρια. Συγκεκριμένα, το ύψος του κύκλου εργασιών είναι στοιχείο ιδιαίτερα απρόβλεπτο, καθόσον μπορεί να μεταβληθεί ταχύτατα λόγω της συνάψεως συμβάσεως μεταξύ του αντιπροσωπευομένου και ενός πελάτη. Εάν το αιτούν δικαστήριο διαπιστώσει, για παράδειγμα, ότι ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρείχε το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας του εντός ενός κράτους μέλους, αλλά το μεγαλύτερο μέρος του κύκλου εργασιών του πραγματοποιήθηκε σε άλλο κράτος μέλος, το ύψος του κύκλου εργασιών δεν μπορεί να είναι καθοριστικής σημασίας σε τέτοιο βαθμό ώστε να γίνει δεκτό ότι διεθνή δικαιοδοσία έχει το δικαστήριο του κράτους μέλους στο οποίο πραγματοποιήθηκε το μεγαλύτερο μέρος του κύκλου εργασιών. Το αιτούν δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη το σύνολο των κριτηρίων και να προσδιορίσει βάσει αυτής της σφαιρικής εκτιμήσεως

70 — Βλ. υποσημείωση 31 των παρουσών προτάσεων. Όσον αφορά τη χρονική διάρκεια ισχύος της συμβάσεως, βλ., για παράδειγμα, την ιταλική νομική θεωρία Comba, D., Samarotto, P., *Il contratto internazionale di agenzia*, Il Sole 24 Ore, Μιλάνο, 1999· για τη σλοβενική νομική θεωρία, βλ. Zabel, B., Juhart, M., Plavšak, N. (επιμέλεια), *Obligacijski zakonik (posebni del) s komentarjem*, GV založba, Λιουμπλιάνα, 2004, εισαγωγικό σχόλιο στο κεφάλαιο περί συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, σ. 421· όσον αφορά την ισπανική νομική θεωρία, βλ. Fach Gómez, όπ.π. (υποσημείωση 42), σ. 206.

τον τόπο όπου πραγματοποιήθηκε η κύρια παροχή υπηρεσιών.

Σε σχέση με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν στην περίπτωση αυτή η ενάγουσα μπορεί να ασκήσει αγωγή που αφορά το σύνολο των απαιτήσεών της εκ συμβάσεως κατ' επιλογή της σε οποιονδήποτε τόπο παροχής των υπηρεσιών εντός της Κοινότητας.

80. Κατόπιν όσων προεκτέθηκαν στα σημεία 69 έως 79 των προτάσεων αυτών, φρονώ ότι στο ερώτημα 1, β', πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο ώστε, προκειμένου να καθορισθεί η διεθνής δικαιοδοσία επί διαφορών εκ συμβάσεως παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών, όπως η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας στην υπό κρίση υπόθεση, ο τόπος παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου αυτού να καθορίζεται βάσει του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών. Η εκτίμηση αυτή εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο.

82. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο εξέθεσε την άποψή του επί του ζητήματος του προσδιορισμού του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών εκ μέρους του εμπορικού αντιπροσώπου⁷¹, φρονώ ότι είναι αναγκαίο να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό. Πράγματι, δεν μπορεί να αποκλεισθεί εντελώς το ενδεχόμενο το αιτούν δικαστήριο, εφαρμόζοντας τα κριτήρια που θα του παράσχει το Δικαστήριο, να καταλήξει σε άλλη λύση. Το Δικαστήριο πρέπει συνεπώς να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο όλα τα ερμηνευτικά στοιχεία του κοινοτικού δικαίου που μπορεί να είναι χρήσιμα για την εκδίκαση της υποθέσεως επί της ουσίας.

4. Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση κατά την οποία δεν μπορεί να προσδιορισθεί ο τόπος της κύριας παροχής υπηρεσιών (ερώτημα 1, γ')

81. Με το ερώτημά του 1, γ', το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί ο τρόπος καθορισμού του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών.

83. Σε περίπτωση κατά την οποία είναι αδύνατος ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του τόπου όπου πραγματοποιήθηκε η κύρια παροχή υπηρεσιών, υπάρχουν πλείονες δυνατές λύσεις για τον καθορισμό αυτό.

71 — Βλ. σημεία 13 και 19 των παρούσων προτάσεων.

84. Πρώτη δυνατή λύση είναι η προταθείσα από το αιτούν δικαστήριο, σύμφωνα με την οποία έχει διεθνή δικαιοδοσία για να επιληφθεί όλων των απαιτήσεων το δικαστήριο που επέλεξε η ενάγουσα μεταξύ των δικαστηρίων όλων των κρατών μελών εντός των οποίων παρασχέθηκε μέρος των υπηρεσιών. Η λύση αυτή θα αποτελούσε βεβαίως εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση της λύσεως που δόθηκε με την απόφαση *Rehder* και, συνεπώς, τη λογική συνέχεια της νομολογίας, πλην όμως, για διάφορους λόγους, φρονώ ότι δεν είναι η προσήκουσα εν προκειμένω. Πρώτον, η λύση αυτή αντιβαίνει στον σκοπό της προβλεψιμότητας, καθόσον καθιστά δυνατή την άσκηση αγωγής σε (υπερβολικά) πολλούς τόπους⁷². Δεύτερον, η λύση αυτή ευνοεί υπέρμετρα τον ενάγοντα, ο οποίος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει τον τόπο όπου θα ασκήσει αγωγή, στοιχείο που ενέχει σοβαρό κίνδυνο *forum shopping*⁷³. Τρίτον, η λύση την οποία προέκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση *Rehder* αφορούσε ειδικά πραγματικά περιστατικά, δηλαδή τις υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών από ένα κράτος μέλος σε άλλο. Στην υπόθεση *Rehder* δεν υφίστατο κίνδυνος *forum shopping*, δεδομένου ότι ο ενάγων είχε στη διάθεσή του δύο μόνο τόπους όπου θα μπορούσε να ασκήσει την αγωγή του, ενώ στην υπό κρίση υπόθεση υφίστανται περισσότεροι τέτοιοι τόποι.

85. Βάσει της δεύτερης δυνατής λύσεως, διεθνή δικαιοδοσία έχει το δικαστήριο οποιουδήποτε κράτους μέλους εντός του οποίου παρασχέθηκε μέρος των υπηρεσιών, μόνον

όμως για το μέρος των υπηρεσιών που παρασχέθηκαν εντός αυτού του κράτους μέλους⁷⁴. Η λύση αυτή μπορεί εκ πρώτης όψεως να φαίνεται θεωρητικά κατάλληλη, αλλά αμφισβητείται παράλληλα διότι έχει ως συνέπεια την υπερβολική κατάτμηση της διεθνούς δικαιοδοσίας και επιβαρύνει δυσανάλογα το έργο της ενάγουσας, η οποία πρέπει στην περίπτωση αυτή να ασκήσει ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό αγωγών σε διάφορα κράτη. Η λύση αυτή ενέχει επίσης τον κίνδυνο της εκδόσεως αντικρουόμενων αποφάσεων για την ίδια συμβατική σχέση⁷⁵.

86. Η τρίτη δυνατή λύση όσον αφορά τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας συνίσταται στην, βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο γ', εφαρμογή του στοιχείου α' του ιδίου αυτού άρθρου⁷⁶. Φρονώ ότι ούτε κι

74 — Στη νομική θεωρία, η λύση αυτή αποκαλείται ενίοτε «θεωρία του ψηφιδωτού» ή «λύση του ψηφιδωτού». Βλ., για παράδειγμα, Rauscher, όπ.π. (υποσημείωση 69), σ. 183, σημείο 55, και Kropholler, όπ.π. (υποσημείωση 60), σ. 141, σημείο 42.

75 — Έτσι, Rauscher, όπ.π. (υποσημείωση 69), σ. 183, σημείο 55.

76 — Στη νομική θεωρία η λύση αυτή υποστηρίζεται, για παράδειγμα, από την Gaudemet-Tallon, όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 159, σημείο 199. Ο Mankowski, όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 147 και 148, σημεία 120 και 121, τη μνημονεύει ως μία εκ των πιθανών λύσεων, αλλά την απορρίπτει. Επισημαίνεται ότι η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001 σε τρία στάδια. Το δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς πρέπει καταρχάς να προσδιορίσει τη συμβατική παροχή που αποτελεί το αντικείμενο της ένδικης διαφοράς μεταξύ των δύο συμβαλλομένων. Ακολούθως, πρέπει να καθορίσει, βάσει των κανόνων συγκρούσεως του εθνικού δικαίου του, το ουσιαστικό δίκαιο που είναι εφαρμοστέο στη συμβατική σχέση των διαδίκων (*lex causae*). Τέλος, πρέπει, σύμφωνα με το δίκαιο αυτό, να καθορίσει τον τόπο εκπληρώσεως της επίμαχης συμβατικής παροχής. Βλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1976, 14/76, *De Bloos* (Συλλογή τόμος 1976, σ. 553, σκέψη 13), και 12/76, *Industrie Tessili Italiana Como* (Συλλογή τόμος 1976, σ. 533, σκέψη 13). Βλ., επίσης, τις προτάσεις μου, της 27ης Ιανουαρίου 2009, στην προπαρατεθείσα *Falco Privatstiftung* και *Rabitsch* (σημείο 81).

72 — Βλ., σχετικώς, για παράδειγμα, Kropholler, όπ.π. (υποσημείωση 60), σ. 141, σημείο 42, Rauscher, όπ.π. (υποσημείωση 69), σ. 183, σημείο 55.

73 — Όσον αφορά τον κίνδυνο του *forum shopping* σε τέτοιες περιπτώσεις βλ., στη νομική θεωρία, Leible, S., *Zuständiges Gericht für Entscheidungansprüche von Flugpassagieren*, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, αριθ. 16/2009, σ. 573. Ως προς το υπερβολικό πλεονέκτημα που παρέχεται στον ενάγοντα, βλ. Mankowski, όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 148, σημείο 121.

αυτή η λύση είναι η προσήκουσα. Συγκεκριμένα, το στοιχείο α' έχει εφαρμογή μόνο επί συμβάσεων οι οποίες δεν είναι ούτε συμβάσεις πωλήσεως εμπορευμάτων ούτε συμβάσεις παροχής υπηρεσιών⁷⁷, ή ακόμη σε περίπτωση κατά την οποία ο τόπος εκπλήρωσης των συμβατικών παροχών δεν βρίσκεται σε κάποιο από τα κράτη μέλη⁷⁸ (εξαιρουμένου του Βασιλείου της Δανίας, για το οποίο εξακολουθεί να ισχύει η Σύμβαση των Βρυξελλών⁷⁹). Εφόσον πρόκειται για σύμβαση παροχής υπηρεσιών –όπως είναι αδιαμφισβήτητη η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας⁸⁰– η διεθνής δικαιοδοσία πρέπει να καθορίζεται βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, και όχι βάσει του στοιχείου α' του άρθρου αυτού.

77 — Παράδειγμα συμβάσεως που δεν αποτελεί σύμβαση πωλήσεως εμπορευμάτων και στην περίπτωση της οποίας η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001 είναι η σύμβαση με την οποία ο κάτοχος δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας παρέχει έναντι αμοιβής στον αντισυμβαλλόμενο του την άδεια εκμεταλλεύσεως των δικαιωμάτων αυτών (βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3 απόφαση Falco, σκέψη 58). Ως προς τη νομική θεωρία βλ. Berlioz, όπ.π. (υποσημείωση 42), σημεία 85 έως 95. Κατά τον Takahashi, όπ.π. (υποσημείωση 69), σ. 534, στην περίπτωση συμβάσεως ανταλλαγής, η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001.

78 — Το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001 προϋποθέτει συγκεκριμένα ότι ο τόπος εκπλήρωσης των παροχών (παράδοση εμπορευμάτων ή παροχή υπηρεσιών) βρίσκεται σε κράτος μέλος. Εξ αντιδιαστολής, εάν ο τόπος εκπλήρωσεως δεν βρίσκεται σε κράτος μέλος, εφαρμόζεται το στοιχείο α' του άρθρου 5, σημείο 1. Βλ., στη νομική θεωρία, για παράδειγμα, Micklitz, H.-W., Rott, P., «Vergemeinschaftung des EuGVÜ in der Verordnung (EG) Nr. 44/2001», *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, αριθ. 11/2001, σ. 329, και Takahashi, όπ.π. (υποσημείωση 69), σ. 540.

79 — Όπως επισμαίνεται με την εικοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 44/2001, σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του πρωτοκόλλου για τη θέση της Δανίας, το οποίο έχει προσαρτηθεί στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η Δανία δεν συμμετέχει στην έκδοση του κανονισμού και κατά συνέπεια δεν δεσμεύεται από αυτόν, ούτε υπόκειται στην εφαρμογή του. Όπως επισμαίνεται με την εικοστή δεύτερη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 44/2001, στις σχέσεις μεταξύ της Δανίας και των κρατών μελών που δεσμεύονται από τον κανονισμό αυτό εξακολουθεί να ισχύει η Σύμβαση των Βρυξελλών. Το άρθρο 1, σημείο 3, του κανονισμού 44/2001 ορίζει ότι στον κανονισμό αυτό, ο όρος «κράτος μέλος» σημαίνει τα κράτη μέλη πλην της Δανίας.

80 — Βλ. σημείο 59 των παρουσιών προτάσεως.

87. Η τέταρτη δυνατότητα όσον αφορά τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας, εφόσον αυτό δεν είναι εφικτό βάσει του τόπου της κύριας παροχής των υπηρεσιών, είναι η πλήρης εγκατάλειψη της ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001 και η προσφυγή στο άρθρο 2 του κανονισμού, σύμφωνα με την απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση Besix⁸¹. Στην υπόθεση Besix, το Δικαστήριο, αποφαινόμενο επί του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, έκρινε ότι η διεθνής δικαιοδοσία δεν καθορίζεται βάσει του άρθρου αυτού σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατός ο καθορισμός του τόπου εκπλήρωσεως της παροχής, δεδομένου ότι η παροχή εκείνη, η οποία δεν υπόκειται σε κανένα γεωγραφικό περιορισμό, συνίσταται σε υποχρέωση παραλείψεως και, ως εκ τούτου, υφίστανται πλείονες τόποι εκπλήρωσεως της⁸². Στην περίπτωση αυτή η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται βάσει του άρθρου 2, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως αυτής. Κατά τη γνώμη μου, ούτε η δυνατότητα καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας σύμφωνα με την απόφαση Besix και, ως εκ τούτου, βάσει του άρθρου 2 του κανονισμού 44/2001 αποτελεί την προσήκουσα λύση στην υπό κρίση υπόθεση.

88. Καταρχάς, ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας σύμφωνα με την απόφαση Besix θα απέκλειε τη δυνατότητα καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 στην περίπτωση πολλών συμβάσεων εμπορικής

81 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14 απόφαση Besix.

82 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14 απόφαση Besix (σκέψη 55).

αντιπροσωπείας, βάσει των οποίων παρέχονται υπηρεσίες εντός πλειόνων κρατών μελών. Αυτό θα αντέβαινε στον σκοπό του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', το οποίο περιελήφθη στον κανονισμό αυτόν, ακριβώς προκειμένου ο τόπος εκπλήρωσης των επίδικων παροχών, όσον αφορά δύο κατηγορίες συμβάσεων –σύμβαση πωλήσεως εμπορευμάτων και σύμβαση παροχής υπηρεσιών–, να καθορίζεται αυτοτελώς⁸³, αλλά θα αντέβαινε και εν γένει στην ειδική βάση διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών εκ συμβάσεως⁸⁴.

αυτού, βάσει του στοιχείου α' του ιδίου αυτού άρθρου⁸⁶. Μόνον εάν δεν είναι δυνατός ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του στοιχείου α' του άρθρου μπορεί να καθορισθεί η διεθνής δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 2 του κανονισμού 44/2001. Ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 2 παρακάμπτει το ενδιάμεσο στάδιο αυτό και αγνοεί πλήρως το στοιχείο γ' του άρθρου 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001, ταυτόχρονα δε και την εν γένει οικονομία του άρθρου αυτού.

89. Εξάλλου, η εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση της λύσεως που δόθηκε με την απόφαση Besix θα αντέβαινε στην εν γένει οικονομία του άρθρου 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001. Ακόμη κι εάν γινόταν δεκτό ότι το στοιχείο β' του άρθρου αυτού δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατό να καθορισθεί ο τόπος εκπληρώσεως των χαρακτηριστικών παροχών⁸⁵, η διεθνής δικαιοδοσία θα καθοριζόταν, σύμφωνα με το στοιχείο γ' του άρθρου

90. Πρέπει, τέλος, να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η η φύση της συμβατικής παροχής στην υπό κρίση υπόθεση δεν είναι παρεμφερής με αυτή της υποθέσεως Besix. Η υπόθεση Besix αφορούσε σύμβαση με αντικείμενο παροχή συνιστάμενη σε υποχρέωση παραλείψεως και μη υποκείμενη σε γεωγραφικό περιορισμό⁸⁷. Δεν επρόκειτο επομένως για σύμβαση παροχής υπηρεσιών όπως αυτή

83 — Βλ., όσον αφορά αυτόν τον σκοπό του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001, τις προτάσεις μου της 27ης Ιανουαρίου 2009 στην προπαρατεθείσα απόφαση Falco Privatstiftung και Rabitsch (σημείο 85).

84 — Στη νομική θεωρία βλ., για παράδειγμα, Krogholler, όπ.π. (υποσημείωση 60), σ. 141, σημείο 42, ο οποίος, όσον αφορά τις συμβάσεις πωλήσεως εμπορευμάτων ή παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών, είναι αντίθετος προς το ενδεχόμενο να μην είναι δυνατός ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει των ειδικών δωσιδικιών για διαφορές εκ συμβάσεων και επομένως βάσει του άρθρου 5, σημείο 1.

85 — Όπως διεκρίνισα στο σημείο 86 των παρούσων προτάσεων, φρονώ ότι αυτό δεν είναι δυνατό και ότι η διεθνής δικαιοδοσία πρέπει να καθορισθεί βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 44/2001, ακόμη κι αν δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών.

86 — Ο Mankowski, όπ.π. (υποσημείωση 23), σ. 148, σημείο 121, επικρίνει επίσης το ότι η λύση αυτή δεν λαμβάνει υπόψη την εσωτερική δομή του άρθρου 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001.

87 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14 απόφαση Besix (σκέψεις 7 και 8). Όπως προκύπτει από τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία εκτίθενται στις σκέψεις 7 και 8 της αποφάσεως, τα συμβαλλόμενα μέρη σύναψαν σύμβαση με την οποία δεσμεύθηκαν να υποβάλουν κοινή προσφορά σε διαγωνισμό για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως και να συνεργασθούν αποκλειστικά το ένα με το άλλο, χωρίς να συμβληθούν με άλλους πιθανούς συνεργάτες.

της υπό κρίση υποθέσεως. Εάν η υπόθεση Besix εκδικαζόταν αφότου τέθηκε σε ισχύ ο κανονισμός 44/2001, η σύμβαση περί υποχρεώσεως παραλείψεως δεν θα χαρακτηριζόταν ως σύμβαση παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού⁸⁸, ενώ η διεθνής δικαιοδοσία θα καθοριζόταν βάσει του στοιχείου α' του άρθρου αυτού, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, που ερμήνευσε το Δικαστήριο στην υπόθεση Besix. Εκτιμώ επομένως ότι η λύση που δόθηκε στην απόφαση Besix δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής εν προκειμένω.

91. Η πέμπτη δυνατή λύση, σε περίπτωση αδυναμίας προσδιορισμού του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών, συνίσταται στο να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας η έδρα του εμπορικού αντιπροσώπου, δηλαδή του συμβαλλομένου μέρους που βαρύνεται με την εκπλήρωση της χαρακτηριστικής παροχής της συμβάσεως. Η λύση αυτή είναι κατά τη γνώμη μου η πλέον προσηκουσα, τούτο δε για πλείονες λόγους.

88 — Όπως επισημάνθηκε στο σημείο 59 των παρούσων προτάσεων, από την απόφαση Falco προκύπτει ότι η έννοια του όρου «υπηρεσίες» προϋποθέτει «κατ' ελάχιστον, ότι ο παρέχων τις υπηρεσίες ασκεί συγκεκριμένη δραστηριότητα *έναντι αμοιβής*» (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3 απόφαση Falco, σκέψη 29, η υπογράμμιση δική μου). Στην περίπτωση, όμως, υποχρεώσεως παραλείψεως, το πρόσωπο που αναλαμβάνει τη σχετική δέσμευση δεν ασκεί καμία δραστηριότητα, λόγος για τον οποίο μια σύμβαση περί υποχρεώσεως παραλείψεως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως σύμβαση παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001. Όσον αφορά τον ορισμό της έννοιας των υπηρεσιών, βλ. επίσης τις προτάσεις μου, της 27ης Ιανουαρίου 2009 στην προπαρατεθείσα απόφαση Falco Privatstiftung και Rabitsch (σημείο 57 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

92. Πρώτον, η λύση αυτή είναι σύμφωνη τόσο με τον σκοπό της προβλεψιμότητας όσο και με τον σκοπό του στενού συνδέσμου μεταξύ της συμβάσεως και του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου. Η λύση αυτή είναι προβλέψιμη διότι είναι σαφές το πού βρίσκεται το δικαστήριο που έχει διεθνή δικαιοδοσία –δηλαδή το δικαστήριο της έδρας του εμπορικού αντιπροσώπου– και διότι το δικαστήριο αυτό αποφαιίνεται επί του συνόλου των απαιτήσεων που απορρέουν από την ίδια σύμβαση. Εξάλλου, πληρούται η προϋπόθεση περί υπάρξεως στενού συνδέσμου, δεδομένου ότι τα αποδεικτικά έγγραφα είναι κατά κανόνα διαθέσιμα και στην έδρα του εμπορικού αντιπροσώπου.

93. Δεύτερον, η λύση αυτή είναι προσηκουσα διότι η διεθνής δικαιοδοσία εξακολουθεί να καθορίζεται βάσει του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001. Βεβαίως, η λύση αυτή αποκλίνει εν μέρει από το γράμμα και από τον σκοπό του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001, κατά το οποίο η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται αναλόγως του τόπου όπου, βάσει της συμβάσεως, έγινε ή έπρεπε να γίνει η παροχή των υπηρεσιών. Από της απόψεως αυτής, πρόκειται συγκεκριμένα για τον τόπο όπου έγινε *πράγματι* η παροχή των υπηρεσιών, στοιχείο που σημαίνει ότι κατά το άρθρο αυτό για τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας εφαρμόζεται κριτήριο που εξαρτάται από τα πραγματικά στοιχεία⁸⁹. Η προτεινόμενη λύση συνεπάγεται, επομένως, στην πράξη την αντικατάσταση

89 — Βλ. στη νομική θεωρία, για παράδειγμα, Mankowski, *όπ.π.* (υποσημείωση 23), σ. 134, σημείο 96. Βλ., επίσης, Micklitz, H.-W., Rott, P., «Vergemeinschaftung des EuGVÜ in der Verordnung (EG) Nr. 44/2001», *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, αριθ. 11/2001, σ. 328.

του στηριζόμενου σε πραγματικά στοιχεία κριτήριο από ένα γενικό κριτήριο. Πάντως η λύση που βασίζεται στο γενικό κριτήριο εφαρμόζεται επικουρικός μόνον, οσάκις δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του τύπου της κύριας παροχής των υπηρεσιών⁹⁰. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι η λύση αυτή είναι εν πάση περιπτώσει η πλέον κατάλληλη.

ουσίαν αν –σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα 1, α'– έχει εφαρμογή το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001 επί συμβάσεων παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών, όπως στην περίπτωση της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας στην υπό κρίση υπόθεση.

94. Συνεπώς, φρονώ ότι στο ερώτημα 1, γ', του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, οσάκις δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του τύπου της κύριας παροχής υπηρεσιών, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, σε περίπτωση συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, τύπος παροχής υπηρεσιών είναι η έδρα του εμπορικού αντιπροσώπου.

96. Το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου υποβάλλεται επικουρικός σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα 1, γ', δηλαδή αν το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή επί συμβάσεων παροχής υπηρεσιών εντός πλειόνων κρατών μελών, όπως η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας στην υπό κρίση υπόθεση.

Δ — Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

95. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ'

90 — Από της απόψεως αυτής, η προτεινόμενη λύση είναι καταλληλότερη από αυτήν που πρότεινε η Γερμανική Κυβέρνηση, υπό την έννοια ότι σε περίπτωση συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας πρέπει οπωσδήποτε να τεθεί το μαχητό τεκμήριο ότι ο τόπος όπου, βάσει της συμβάσεως, έγινε η παροχή των υπηρεσιών και βάσει του οποίου καθορίζεται η διεθνής δικαιοδοσία είναι αυτός όπου ο εμπορικός αντιπρόσωπος έχει το «κύριο γραφείο του» (βλ. σημείο 34 των παρουσών προτάσεων). Η λύση που πρότεινε η Γερμανική Κυβέρνηση στηρίζεται σε ένα γενικό κριτήριο και λαμβάνει υπόψη το ουσιαστικό κριτήριο επικουρικός μόνον, σε περίπτωση αμφισβητήσεως του τεκμηρίου. Επιπλέον, στο πλαίσιο της λύσεως την οποία πρότεινε η Γερμανική Κυβέρνηση, η ενάγουσα φέρει το βάρος της αποδείξεως σε περίπτωση αμφισβητήσεως του τεκμηρίου.

97. Όπως προκύπτει από το σημείο 67 των προτάσεων αυτών, φρονώ ότι πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα 1, α', και ότι ως εκ τούτου παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο υποβλήθηκε επικουρικός.

Ε — Πρόταση

98. Κατόπιν των προεκτεθέντων, φρονώ ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 έχει εφαρμογή επί συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας σε περίπτωση κατά την οποία ο εμπορικός αντιπρόσωπος παρέχει υπηρεσίες εντός πλειόνων κρατών μελών και ότι

το άρθρο αυτό πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται βάσει του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών. Καθόσον πρόκειται για εκτίμηση πραγματικών περιστατικών, αυτή εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο. Οσάκις δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών, φρονώ ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι, σε περίπτωση σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, τόπος παροχής υπηρεσιών είναι η έδρα του εμπορικού αντιπροσώπου.

VII — Πρόταση

99. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Oberlandesgericht Wien ως εξής:

- «1) Το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, έχει εφαρμογή επί συμβάσεων παροχής υπηρεσιών, όπως η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας στην υπό κρίση υπόθεση, βάσει των οποίων οι υπηρεσίες παρέχονται εντός πλειόνων κρατών μελών.
- 2) Το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, προκειμένου να καθορισθεί η διεθνής δικαιοδοσία επί διαφορών εκ σύμβασης παροχής υπηρεσιών εντός

πλειόνων κρατών μελών, όπως η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας στην υπό κρίση υπόθεση, ο τόπος παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου αυτού καθορίζεται βάσει του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών. Η εκτίμηση αυτή εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο.

- 3) Οσάκις δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του τόπου της κύριας παροχής υπηρεσιών, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, σε περίπτωση συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας όπως αυτής στην υπό κρίση υπόθεση, τόπος παροχής υπηρεσιών είναι η έδρα του εμπορικού αντιπροσώπου.»